

**İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
FENBİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**EKOTURİZMİN İĞDIR İLİ GENELİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR
TURİZM GELİŞMESİNE KATKI VERME POTANSİYELİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Bilge BÜYÜKHAN ÇATAK**

EKOTURİZM ANA BİLİM DALI

MART 2020

B. BÜYÜKHAN ÇATAK

İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ

2020

İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
FENBİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EKOTURİZMİN İĞDIR İLİ GENELİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR
TURİZM GELİŞMESİNE KATKI VERME POTANSİYELİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bilge BÜYÜKHAN ÇATAK
(Y170206003)

Ekoturizm Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa ALPARSLAN

MART 2020

İKÇÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün Y170206003 numaralı Yüksek Lisans öğrencisi, Bilge BÜYÜKHAN ÇATAK, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “EKOTURİZMİN İĞDIR İLİ GENELİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM GELİŞMESİNE KATKI VERME POTANSİYELİ” başlıklı tezini, aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı :

Prof.Dr. Mustafa ALPARSLAN

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Jüri Üyeleri :

Prof.Dr. Ebru Yeşim ÖZKAN

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Prof.Dr. Baha BÜYÜKİŞİK

Ege Üniversitesi

Savunma Tarihi: 17.03.2020

ÖNSÖZ

Yaşadığımız yüzyılda teknolojinin gelişmesi, ulaşımın kolaylaşması ile turizm Dünya’da ve Türkiye’de hızla gelişen bir sektör haline gelmiştir. Ancak iyi yönetilmeyen turizm hareketleri ile ekonomik kazançlar ön planda tutulmuş ve çevre üzerinde yarattığı olumsuzluklar hesaplanmamıştır. İnsanların eğitim, kültür ve çevre bilinci artıkça; çevrenin, doğal kaynakların ve kültürel mirasların korunduğu, devamlılığının sağlandığı ekoturizm turizm disiplini içinde bir turistik faaliyet olarak yerini almıştır.

Bu kapsamda çalışma, çeşitli ulusların önemli merkezlerinden biri olan, kültür hazinesi ve tarihi eserlerle dolu, tarihi ipek yolu üzerinde bulunan, farklı iklime ve doğa özelliklere sahip, üç ülkeye sınır olan Iğdır ilinin sürdürülebilir turizm kapsamında, turizmin gelişmesine katkı verme potansiyelini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Tezin hazırlanması aşamasında, katkı ve emekleri için danışmanım Prof. Dr. Mustafa ALPARSLAN’a en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Ayrıca yazım aşamasında yardım ve desteğini esirgemeyen arkadaşım ve hocam Arş.Gör.Dr. Ayşe AKBIYIK’a, veri toplamamda yardımcı olan Serkan ÇATAK’a, Iğdır Kültür ve Turizm Müdürlüğünde görev yapan Şube Müdürü Derya TAŞKINSU PAMUK’a ve bana inanan her konuda destek olan eşim Volkan ÇATAK’a candan teşekkür ediyorum.

Mart 2020

Bilge BÜYÜKHAN ÇATAK

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLO LİSTESİ	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR	ix
ÖZET.....	x
ABSTRACT	xi
1. GİRİŞ	1
2. MATERYAL VE YÖNTEM.....	4
2.1. Önceki Çalışmalar	4
3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI	5
3.1. Iğdır İl'inin Ekoturizm Açısından Mevcut Durumu.....	5
3.1.1. Çalışma Alanının Yeri ve Coğrafi Özellikleri.....	5
3.1.2. Tarihi Yapısı	7
3.1.3. Doğal Peyzaj Değerleri.....	8
3.1.4. Yer şekilleri	9
3.1.5. İklim Özellikleri.....	10
3.1.6. Hidrografi (Su Kaynakları)	11
3.1.7. Toprak Türleri.....	13
3.1.8. Bitki Örtüsü	14
3.1.9. Kültürel Peyzaj Değerleri	14
3.1.10. Sosyo-Ekonomik Yapısı	15
3.1.11. Hizmet Çekicilikleri	20
3.2. Iğdır'da Turizm ve Ekoturizm Potansiyeli	23
3.2.1. Dağ Turizmi	23
3.2.2. Çekiciliklerin Turizmde Kullanımı	24
3.3. Iğdır'da Ekoturizm Çeşitleri	31
3.3.1. Doğa Yürüyüşü	31
3.3.2. Kuş Gözlemciliği.....	35
3.3.3. Yayla Turizmi	36
3.3.4. Mağara Turizmi	37
3.3.5. Bisiklet Turizmi	39
3.3.6. Atlı Doğa Yürüyüşü.....	43
3.3.7. Botanik Turizmi	43
3.3.8. Yaban Hayatı Gözlemciliği: (Fauna Turizmi).....	46
3.3.9. Foto Safari (Doğada Görüntü Avcılığı)	46
3.3.10. Tarım ve Çiftlik Turizmi	48
3.3.11. Kültür Turizmi	49
3.3.12. Akarsu Turizmi	67
3.3.13. Yöresel Ürünler ve El Sanatları Turizmi	70
3.3.14. Festival Turizmi.....	70

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	73
REFERANSLAR.....	78
ÖZGEÇMİŞ.....	80

TABLO LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 3.1. Iğdır Yerleşim Birimleri [2]	7
Tablo 3.2. Iğdır'ın Yüz ölçümü [2].	9
Tablo 3.3. Yıllara Göre Iğdır'ın Nüfusu [10]	16
Tablo 3.4. Iğdır İlinde Konaklamak İçin Kullanılacak Oteller ve Kapasiteler [2].	21
Tablo 3.5. 2018-2019 Yılı Dilucu Sınır	21
Tablo 3.6. Iğdır Yol Ağı [12].	23
Tablo 3.7. Iğdır İli Ekoturizm Kaynaklarına İlişkin GZFT (SWOT) Analizi Sonuçları [2]	26
Tablo 3.7. (devam). Iğdır İli Ekoturizm Kaynaklarına İlişkin GZFT (SWOT) Analizi Sonuçları [2]	27
Tablo 3.7. (devam). Iğdır İli Ekoturizm Kaynaklarına İlişkin GZFT (SWOT) Analizi Sonuçları [2]	28
Tablo 3.7. (devam). Iğdır İli Ekoturizm Kaynaklarına İlişkin GZFT (SWOT) Analizi Sonuçları [2]	29
Tablo 3.7. (devam). Iğdır İli Ekoturizm Kaynaklarına İlişkin GZFT (SWOT) Analizi Sonuçları [2]	30
Tablo 3.7. (devam). Iğdır İli Ekoturizm Kaynaklarına İlişkin GZFT (SWOT) Analizi Sonuçları [2]	31
Tablo 3.8. Tuzluca Tuzlası'ndaki Kaya Tuzlarının Fiziksel ve Kimyasal Özellikleri [21]	38

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 3.1. Iğdır İli Haritaları [2].	6
Şekil 3.2. Iğdır İli ve İlçeleri Coğrafi Haritası.	6
Şekil 3.3. Doğu Anadolu Bölgesi Haritası [2].	10
Şekil 3.4. Aras Nehri [5].	11
Şekil 3.5. Karasu Çayı [5].	12
Şekil 3.6. Balıklı Göl [5].	13
Şekil 3.7. Iğdır Tarım ve Hayvancılık Haritası [2].	18
Şekil 3.8. Iğdır Ulaşım Haritası [12].	22
Şekil 3.9. Ağrı Dağı Çıkış-İniş Rotası Haritası [2].	24
Şekil 3.10. Iğdır Hamurkesen Köyü Yürüyüş Rotası (Google Earth Alınmıştır) ..	33
Şekil 3.11. Büyük Ağrı Dağı Yürüyüş Rotası (Google Earth Alınmıştır) ..	33
Şekil 3.12. Küçük Ağrı Dağı Yürüyüş Rotası (Google Earth Alınmıştır) ..	34
Şekil 3.13. Iğdır Tuz Mağarası (Resim; Bilge BÜYÜKHAN ÇATAK) ..	37
Şekil 3.14. Iğdır Tuz Mağarası [20].	38
Şekil 3.15. Köroğlu'nun Eyvanı [22].	39
Şekil 3.16. Delta Bisiklet Grb. Ağrı Dağı'na Yaptığı Bisikletle Tırmanış[23].	41
Şekil 3.17. Iğdır Yürüyüş Parkurları [24].	43
Şekil 3.18. Iğdır Yürüyüş Parkurları Balıklı göl (Google Earth'ten Alınmıştır) ..	43
Şekil 3.19. Ağrı Dağı Milli Parkı [2].	45
Şekil 3.20. Iğdır Doğa Resimleri [8].	45
Şekil 3.21. Iğdır Gökkuşuğu Tepeleri [27]	47
Şekil 3.22. Iğdır Gökkuşuğu Tepeleri [27]	47
Şekil 3.23. Iğdır Kayısı Kurutulması ve Bölgedeki Köyler (Resim; Bilge BÜYÜKHAN ÇATAK) ..	49
Şekil 3.24. Iğdır Kervan Sarayı [5].	50
Şekil 3.25. Iğdır Kervan Sarayı (Resim; Bilge BÜYÜKHAN ÇATAK) ..	50
Şekil 3.26. Iğdır Anıt Müze (Resim; Bilge BÜYÜKHAN ÇATAK) ..	52
Şekil 3.27. Karakoyunlu Kaya Mezarı [5].	53
Şekil 3.28. Iğdır Kul Yusuf Kümbeti [5].	54
Şekil 3.29. Iğdır Hakmehmet Şehitliği [5].	55
Şekil 3.30. Iğdır Suveren Kilisesi [5].	56
Şekil 3.31. Yenidoğan Köyü Mezarlığı [5].	57
Şekil 3.32. Yüceotağ Kalesi ve Yerleşim Alanı [5].	58
Şekil 3.33. Tuzluca Üçkaya Köyü Osmanlı Kışlası [5].	59
Şekil 3.34. Karakoyunlu Lisesi [5].	65
Şekil 3.35. Kolikent Kümbeti [5].	66
Şekil 3.36. Asma Köyü Kaya Mezarlığı [5].	67
Şekil 3.37. Aras Nehri [28]	68
Şekil 3.38. Aras Nehri Yukarı Cıyıklı Kuş Cenneti (Google Earth Adresinden Alınmıştır) ..	69
Şekil 3.39. Karasu Çayı [5].	70
Şekil 3.40. Iğdır'da Nevruz Kutlamaları.	71
Şekil 3.41. Iğdır'da Kayısı Festivali.	72

KISALTMALAR

M.Ö	: Milattan Önce
M	: Metre
Km	: Kilo Metre
Ha	: Hektar
TMO	: Toprak Mahsulleri Ofisi
SEK	: Süt Endüstrisi Kurumu Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi
HES	: Hidroelektrik Santral
GW	: Gigawatt
EDAŞ	: Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
GZFT	: Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler

EKOTURİZMİN İĞDIR İLİ GENELİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM GELİŞMESİNE KATKI VERME POTANSİYELİ

ÖZET

Turizm sektörü dünyada hızla gelişen sektörlerden biridir. Özellikle deniz turizmi turizm sektörü içinde en popüler olanlarından. Ancak kısa sürede ekonomik kazançlar elde etmek isteyen bölgeler turizmin oluşturduğu olumsuz etkileri hesaba katmamış, taşıma kapasitelerini aşarak çevreye, doğal ve kültürel kaynaklara zarar vermiş, hatta çekiciliğinin azalmasına neden olmuştur. İnsanların eğitim, kültür ve çevre bilincinin artmasıyla şehirlerin gürültüsünden uzak, doğayla iç içe yaşama özlemi yeni turizm türlerinin hızla gelişimini sağlamıştır. Özellikle çevrenin korunmasını ön plana alan kısa süreli planlarla zarara uğratılmamasını, uzun vadeli sürdürülebilirliğini düşünen ekoturizmin türleri hızla kendini geliştirmektedir. Bu tez çalışmasındaki amacımız pek çok ekoturizm türlerinin görüldüğü Iğdır ilinin turizm gelişmesine katkı verme potansiyelinin belirlenmesidir.

Türkiye’de güneşin ilk doğduğu, Doğu’nun Çukurova’sı olan Iğdır; coğrafi konumu, iklimi, sahip olduğu doğal güzellikleri, kuş göç yolları üzerinde bulunması, ekosistem ve habitat çeşitliliği ile zengin tür çeşitlerini içerisinde barındırması ile ekoturizm de yıldızı parlayan bir il olabilir. Iğdır ili üç ülkeye komşu olma özelliği ile dünyada ender sayılacak bir özelliğe sahiptir. Iğdır ili birçok medeniyetin ve uygarlığın hüküm sürdüğü eski tarihi ile Türk Milleti ve diğer milletlere ait birçok zenginlikleri çevresinde barındırmakta ve hemen hemen bütün ekoturizm türlerinin yapılabileceği özel bir coğrafi konuma sahiptir. Nuh’un gemisine güvenli bir liman olduğuna inanılan, Türkiye ve Avrupa’nın en büyük dağı Ağrı Dağı’nın büyük bölümünün il sınırlarında olması ve farklı coğrafi şekilleri ile ekoturizm faaliyetleri için ciddi bir potansiyele sahiptir. Bölgede kültür turizmi, botanik turizmi, dağcılık, yayla turizmi, doğa fotoğrafçılığı, kuş gözlemciliği, mağara turizmi, gastronomi turizmi vb. ekoturizme konu birçok faaliyet yapılabilmektedir. Bu tez çalışmamda arazi çalışmaları, gözlemler ve envanter çalışmaları yapılarak bölgenin ekoturizm potansiyeli incelemiş sürdürülebilir turizm gelişmesine katkı verme potansiyeli değerlendirilmiş ve analizler ile sonuç ve öneriler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Sürdürülebilir Turizm, Ekoturizm, Iğdır İli, Ekoturizm Potansiyeli.

THE POTENTIAL OF ECOTURISM TO CONTINUE THE DEVELOPMENT OF SUSTAINABLE TOURISM IN IĞDIR

ABSTRACT

Tourism sector is one of the rapidly developing sectors in the world. Especially marine tourism is one of the most popular areas in the tourism sector. However, regions that want to gain economic gains in a short time have not taken into account the negative effects of tourism, have exceeded their carrying capacities, have harmed the environment, natural and cultural resources and even reduced their attractiveness. With the increase in people's awareness of education, culture and environment, longing for living away from the noise of cities and intertwined with nature has enabled the rapid development of new types of tourism. Ecotourism, which considers not to be harmed by short-term plans that prioritize the protection of the environment, and its long-term sustainability, is rapidly developing itself. The aim of this thesis is to determine the potential of Iğdır, where many ecotourism species are seen, to contribute to tourism development.

Iğdir in Turkey which is the birthplace of the sun's first East Cukurova, which, geographic location, climate, natural beauty it has, birds on the migration routes, ecosystems and ecotourism with the hosts in the rich type varieties with habitat diversity also star could be a shining city.

Iğdir province is a rare feature in the world with its feature of being neighbor to three countries. Iğdir province has a special geographic location where almost all kinds of ecotourism can be built and the ancient history dominated by many civilizations and civilizations. Believed to be a safe haven from Noah's Ark, it has Europe's largest mountain in Turkey and Mount Ararat is in large part of provincial boundaries and geographic shapes with a significant potential for ecotourism activities. Iğdir, Noah's believed to be a safe harbor to ships, Turkey, and Europe's biggest mountain of Ararat is on the borders of Mount majority and geographic shape, has a significant potential for ecotourism activities. In the region, cultural tourism, botany tourism, mountaineering, plateau tourism, nature photography, bird watching, cave tourism, gastronomy tourism, such as many activities can be done subject to ecotourism. In this thesis, the ecotourism potential of the region has been examined by making field studies, observations and inventory studies, the potential of contributing to sustainable tourism development has been evaluated and analysis and results and suggestions have been given.

Keywords: Tourism, Sustainable Tourism, Ecotourism, Iğdir Province, Ecotourism Potential.

1. GİRİŞ

Şehirleşmenin artması, kentsel dönüşümler, yeşil alanların yok edilmesi, birbirinin aynı yüksek binaların inşası, gürültü, monotonluk insanların turizm konusunda düşüncelerini değiştirmektedir. Kitlese turizminin de öncülerinden olan deniz turizminin yapıldığı bölgelerde; kalabalıklaşma, gürültü ile yapılaşma, insanların ve toplulukların turizme bakış açıları değiştirmektedir. Şehirlerin olumsuzlukları ve gürültüsünden kaçmak isteyen turistler doğayla baş başa kalmak, kırsal alanları gezmek ve köy hayatını yaşamayı arzu etmektedirler. İnsanların eğitim ve kültür seviyesi artıkça çevre bilinci artmakta, doğaya zarar vermeden bölgelerin kültürel ve tarihi yerlerini gezmek, hayvan ve bitki çeşitlerini yerinde görmek, bunun yanında sağlıklı yaşam ve gıda tüketimi istemektedir.

Dünya ülkelerinde eğitimin, teknolojisinin, ekonominin gelişmesi ve çevresel değişimler, ülkelerin kırsal alanları geliştirmek için yeni kalkınma planları geliştirmelerine neden olmuştur. Özellikle Afrika ülkelerine gelen turistlerin çoğunluğu buradaki yaban hayatı görmek, foto safari yapmak için gelmekte ve ekonomisi için önemli bir döviz kaynağı sağlamaktadır. Ekoturizmin özünde kırsal yerleşim yerlerinin kalkındırılması, ekonomik açıdan verimliliğin artırılması, toplumsal yönden sorumlu, çevrenin-doğanın korunmasına yönelik sürdürülebilir uygulamalar vardır.

Ekoturizm doğayı sevmeyi aynı zamanda onu korumayı sağlayan, doğal kaynaklara ve kültürel miraslara zarar vermeden gerçekleştirilen turistik bir faaliyettir. Ekoturizm korumacılığa dayalı, yerel halkın katılımını sağlayan, doğal yapının bozulmasını engelleyen ve turizmin ekonomik değerini artırarak gelecek nesillere aktarması bakımından turizm sektörü içinde en önemli seçenek olarak görülebilmektedir. Ekoturizmin başarıya ulaşabilmesi için geleceğe yönelik her alanında planlama yapılması gerekmektedir. Planlama aşamasında sadece ekonomik boyut düşünülmemeli, doğru kararlar verilerek doğa ve kültürel varlıklar korunmalıdır. Bu yüzden kitle turizminin plansız uygulamaları nedeniyle ortaya çıkan olumsuz çevresel etkileri göz önüne alınarak, ekolojik, kültürel ve sosyal özellikler ile yerel halkın ve diğer sektörlerin içine dahil edildiği bir planlanma olması gerekmektedir.

Ekoturizm faaliyetlerinin yapıla bilmesi için öncelikle kullanılabilir bir doğanın ve bu doğadan yararlanmak isteyen insanların olması gerekmektedir. Dünyada yapılan ekoturizm faaliyetlerinin çoğunluğu ada ülkeleri, dağlık bölgeler, az gelişmiş ya da gelişmekte olan yerlerdir. Türkiye Avrupa'ya yakın olması, doğal güzellikleri, biyolojik çeşitliliği, tarihi ve kültürüyle ekoturizm açısından avantajlı bir ülkedir. Iğdır Türkiye'nin doğusunda, az gelişmiş, doğal güzelliklere sahip bir ildir. Zengin ekoturizm potansiyeline sahip Iğdır ilinin bu doğal zenginlikleri bilinmemekte ve kullanılmamaktadır. Sanayi gelişmelerden nasibini almamış, bozulmamış doğal alanları, sıcakkanlı insanları ile ilin kesinlikle tanıtımının yapılması, potansiyel ekoturizm alanlarının geliştirilmesi ve sürdürülebilir ekoturizm kapsamında planlamaların yapılması gerekmektedir. Ayrıca yerli halkın ekoturizm çalışmalarına dâhil edilerek ekonomik katkı sağlamaları ve insan göçünün önüne geçilmelidir.

Bu bölgenin ekoturizm gözdesi olabilmesi için tanıtımının daha iyi yapılması, ekoturizm pazarını oluşturan arz ve talebin belirlenmesi, büyük seyahat şirketleri ile beraber çalışılması, ekoturizm kaynaklarına ulaşımı sağlayan yollarının, altyapısının ekoturistlerin ihtiyaçlarına yanıt vermesi ve kırsal bölgelere verilen teşvikler de ekoturizm ile ilgili projeler ve girişimciler de olmalıdır.

Doğu Anadolu'nun yıldızı olan Iğdır ilinin turistik açıdan değerli; binlerce yıllık geçmişten gelen tarihi eserlerinin, doğal güzelliklerinin, bereketli topraklarının efsanelere konu olan Ağrı Dağı'nın herkes tarafından farkına varılması ve bu potansiyelinin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi için gerekli destek oluşturulabilir. Böylelikle yerel halk kendi topraklarının değerinin farkına varacak çocuklarına küçük yaşlarda doğa bilincini ve çevrelerini korumalarını, gelecek kuşaklara daha iyi bir gelecek sunmak için doğayı daha iyi ve sıklıkla kullanma isteği sağlayacaktır. Iğdır ilinin doğal ve kültürel değerleri, doğa turizmi için cazip imkânları Türkiye'de sürdürülebilir turizm gelişmesine katkı verme potansiyelinde değerlendirilmelidir.

Iğdır ilinin, güzellikleri, tarihi, Ağrı Dağı, farklı kültürü, kırsal alanlarının varlığı, gastronomi açısından zengin mutfağı, organik tarımın yapıldığı bereketli toprakları, organik karpuzu, kavunu, kaysısı vb. ile ekoturizm yönünden keşfedilmeyi bekleyen gizli bir hazinedir. Bu zenginliklerin kullanılması sürdürülebilir turizmin potansiyelinin de gelişmesine katkı sağlayacaktır. Turistler için cazip doğal

çekiciliklere sahip olan bu yerlerin bozulmadan gelecek kuşaklara bırakılabilmesi için bu alanların korunması ve sürekli kontrolünün yapılması gerektirir. Bu düzenlemelerin yapılması aynı zamanda sürdürülebilirlik bakımından oldukça önemlidir.

Bu alanda hazırlanan “Ekoturizmin Iğdır ili genelinde sürdürülebilir turizm gelişmesine katkı verme potansiyeli” konulu çalışmamızda, zengin ekoturizm kaynaklarına sahip olan Iğdır İlinin ekoturizm potansiyeline vereceği katkıları ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu çalışmada giriş bölümü ile beraber üç ana bölüm bulunmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Iğdır ve çevresi ile ilgili detaylı bir çalışma yapılarak bu bölgeye ait temel bilgilere yer verilmiş, ekoturizm açısından mevcut durum ortaya konularak değerlendirilmesi yapılmıştır. Araştırma ve bulgular sonucunda ortaya çıkan bilgiler çerçevesinde değerlendirmeler ortaya konulmuş ve önerilere yer verilmiştir.

Son aşamada çalışma alanı olan Iğdır ilinin ekoturizm potansiyeline nasıl katkılar vereceği hususunda yorum ve değerlendirmelerin yapıldığı sonuç kısmı ile sonuçlandırılmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmada Iğdır İlinin bulunduğu konum ve coğrafi özellikleri ile ekoturizm arasındaki ilişki ve ekoturizm potansiyeline verebileceği katkılar değerlendirilmiştir. Iğdır İlinin mevcut potansiyelinin neler olduğu ve bu potansiyelin geliştirilmesi için yapılması gereken çalışma ve yatırımlar için öneriler geliştirilmiştir. Bunun için önce, Iğdır ili ve çevresi yakından incelenmiş ve il hakkında bugüne kadar yapılmış temel sayılabilecek literatürler incelenmiştir.

2.1. Önceki Çalışmalar

Yapılan çalışmalarda Iğdır Belediyesinin 2006 yılında yayınlamış olduğu “Iğdır Kültürü” adlı kitabında Iğdır’ın kültüründen, tarihinden bahsetmiştir, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma Ve Milli Parklar 13. Bölge Müdürlüğü, Iğdır Şube Müdürlüğünce hazırlanan “Iğdır Doğa Turizmi Master Planı” incelenmiştir. Bu yayında Iğdır ili hakkında bilgiler verilmiştir. Iğdır ilinin turizmi ile ilgili en önemli çalışma, Iğdır Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından 2009 yılında yayınlamış olduğu “Kültür ve Turizm Envanteri” isimli çalışmasıdır. Tez çalışmama temel kaynak oluşturmuştur. Mete TÜRKOĞLU’nun Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma Ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü için 2017 yılında yayınladığı “ Iğdır’ın Biyoçeşitliliği ve Doğadaki Besin Zinciri” isimli çalışmada ise Iğdır ilinin ekosistem zenginliğinden bahsettiği kitabı, Mete TÜRKOĞLU ve Çağan H. ŞEKERCİOĞLU’nun ortaklaşa Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma Ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü için 2017 yılında hazırladıkları “Iğdır’ın Kuşları” adlı kitaplarında Aras Havzası ve Ağrı Dağı eteklerinde yapılan kuş gözlemlerinden bahsettiği kitabı ve Uzman Hasan BUYUK’un, 2006 yılında yayınlanmış olduğu “Tarihi ve Kültürel Varlıklarıyla Iğdır” isimli kitabından faydalanılmıştır.

Ayrıca Iğdır ili Kültür ve Turizm Müdürlüğünden alınan broşürleri ve haritalardan faydalanılmış ve bunların yanında farklı tarihlerde ilin farklı yörelerine saha çalışmaları yapılmış ve tarihi yerleri gezilmiştir. İl ziyaretlerinde ilin turizm potansiyeli göz önüne alınmış ve Iğdır Ekoturizm adlı gurubun internet sayfasında paylaştığı bilgilerden yararlanılmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

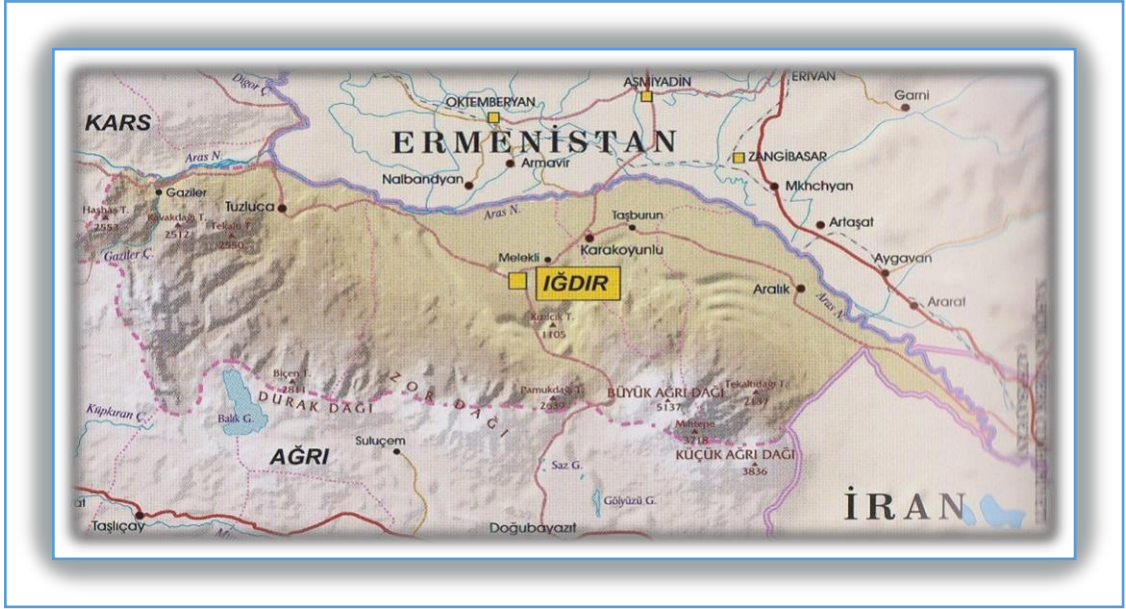
3.1. İğdır İl'inin Ekoturizm Açısından Mevcut Durumu

İğdır İl'inin ekoturizm açısından değerlendirilmesinin yapılabilmesi için öncelikle mevcut durumunun neler olduğu araştırılmıştır.

3.1.1.Çalışma Alanının Yeri ve Coğrafi Özellikleri

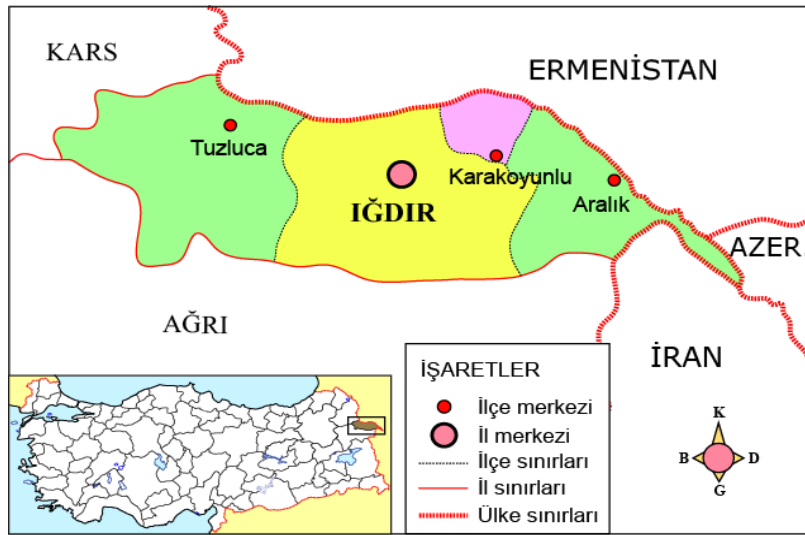
İğdır İli; Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars Bölümünde yer almaktadır. Kuzey ve kuzeydoğusunda Ermenistan sınırı bulunmaktadır. Doğu yönünde Türkiye-Nahcivan Özerk Cumhuriyeti (Azerbaycan) ile olan sınırı ve Güneydoğu yönünde ise Türkiye-İran sınırı bulunmaktadır. Ayrıca Güneyinde Ağrı ili (Doğubayazıt ve Taşlıçay ilçeleri) ile olan sınırı bulunmakta ve bu sınırdaki Karasu-Aras sıradağları bulunmaktadır. Bu dağlar doğu yönünde uzanarak Yukarı Murat- Van Bölümüyle Erzurum-Kars Bölümü arasında sınır oluşturmaktadır. Bu dağların doğu yönünde, Ağrı volkanına doğru devam eden uzantıları üzerinde Kızılcaziyaret Dağı (2887 m), Durak Dağı (2811 m), Zor Dağı (3196 m), Pamuk Dağı (2639 m) sırasıyla bulunmakta ve en doğu uçta ise Büyük Ağrı (5137 m) ve Küçük Ağrı (3896 m) volkanik dağları bulunmaktadır. İğdır ilinin batı sınırını ise Aras Irmağına dökülen Gaziler Deresinin batı bölümü ve Kars iline bağlı Kağızman ilçesi ile olan sınırını oluşturmaktadır [1]. Şekil 3.1. görüldüğü gibi.

Şekil 3.1. Iğdır İli Haritaları [2].

Iğdır'ın en yakın illere ve merkezlere olan uzaklığı; Kars iline 135 Km, Ağrı'ya 150 Km, Erzurum iline 280 Km, İstanbul'a 1600 Km, Ankara iline 1200 Km ve İzmir'e 1780 Km'dir. Sınır ülkelerine ise; Tebriz'e 300, Nahçıvan'a 160, Erivan'a 60 Km dir [1]. (Şekil 3.2.)

Şekil 3.2. Iğdır İli ve İlçeleri Coğrafi Haritası.

Iğdır ilinin merkez ve ilçelerinde toplam 159 adet köy bulunmaktadır. (Tablo 3.1.) Bu köylerde tabii su kaynaklarına, yaylaları, zengin bitki örtülerine, yabani hayvanlara ve tarihi kalıntılara rastlamak mümkündür.

Tablo 3.1. İğdır Yerleşim Birimleri [2].

İLÇENİN ADI	KÖY SAYISI	BELEDİYE SAYISI	KÖY ALTI YERLEŞİM BİRİMİ SAYISI
MERKEZ	40	4	60
ARALIK	23	1	29
KARAKOYUNLU	15	2	19
TUZLUCA	81	1	102
TOPLAM	159	8	210

3.1.2.Tarihi Yapısı

İğdır adının Kaynağı: Yapılan araştırmalarda İğdır adına “İğdir, İğdır, İğdir, Yiğdir, Yeğdir, Egdir, Eğdir” şeklinde farklı isimlere rastlanır. Anlamı “İyilik, yiğitlik, ululuk, bahadırılık” dır. Bu isim “24 Oğuz boyundan 21’ncisi sayılan İç-Oğuzlar-Üç-Ok kolunun ve Oğuz Hanın altı oğlundan biri olan Cengiz Alp’in en büyük oğlu olan "İğdir Beğ" den gelmektedir.” Başbuğu İğdir Beğ bu boyun ilk beğidir. İğdir Beğ’in dört kardeşi vardır. İğdir beğ’in kabilesinin yerleşim yeri Aras havzası ve Azerbaycan bölgesidir. Bunun en büyük delili 1402 yılında yapılan Ankara Savaşında Yıldırım Beyazıt'ın Timur'a yenilmesine sevinen Hıristiyan alemi, Timur'a tebrik için birçok elçi göndermişlerdir. Bu elçilerden biri olan İspanyol Klaviyo'nun İğdir Kalası'ndan (İğdir Korganı) bahsetmektedir. Bu kala bugün halen Ağrı Dağı eteklerinde harabe halinde bulunmaktadır. Klaviyo, buranın adının da "İğdir" olduğunu belirtmektedir [3].

İğdir’in Tarihi: İğdir ve çevresindeki yerleşmeler Tarih Öncesi çağlardan bu tarafa önemli bir merkez olmuştur. Ne zaman başladığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, İlmî çalışmaların büyük çoğunluğu Orta Asya’dan geldikleri kabul edilen Hurriler’in bölgenin ilk sakinleri olduklarını göstermektedir [4].

Hurriler M.Ö 5000-4000 yıllarında; bugünkü Azerbaycan, Sürmeli Çukuru ve Doğu Anadolu’ya daha sonra, M.Ö 3000-2000 yıllarında Mitanniler, Etiler, Asurlular, Kimmerler, Metler, Persler, Sümerliler ve Subailer gibi kavimlerin Orta Asya’dan gelerek Ağrı Dağı yamaçları, Aras Havzası ve Doğu Anadolu’da ikamet ettikleri sanılmaktadır [4].

Kraliyet merkezi Van'da bulunan ve bütün Doğu Anadolu'yu idaresi altında tutan Urartu Krallığı, M.Ö 1100-800 tarihlerinde kendisine bağlı küçük beylik ve krallıklar kurmuştur. Bunlardan biride Sürmeli adıyla bilinen ve halen harabe halinde bulunan "KARAKALE" şehridir [4].

VII. Yüzyıla kadar İğdır ve çevresi Urartuların elinde kalmış, M.Ö 665 yıllarında atlı göçebe halinde yaşayan İskit-Saka Türkleri Kafkasları aşarak bölgeye gelerek Urartuların hakimiyetine son vermişlerdir [4].

Huriler'den sonra; Mitanni, Urartu, Met, Pers, Arsaklı, Sasani gibi devletlerin hâkimiyetlerinde kalan bu bölge, M.S 638 yılında Hz. Ömer zamanında İslam Ordularının, Aras boylarına inmesiyle, Müslüman –Hıristiyan savaşlarına da sahne olmuştur. Araplar ile Bizanslılar arasında birkaç kez el değiştiren bölge 1074 yılında Anı ve Kars'ı Bizanslılardan alan Selçuklular bölgenin hâkimi olmuşlardır [4].

1239 yılında MOĞOL'ların bir kasırga gibi önüne ne çıkarsa kasıp kavuran istilas, bölgeyi etkisi altına almıştır. Moğolların zayıflamasında sonra Karakoyunlular ve Akkoyunlular gibi Türk beyliklerinin idaresini kısa bir süre de olsa bu bölgede görmek mümkündür [4].

1746-1827 yılları arasında İran hâkimiyetinde kalan bölge, 1877-78 yılları Osmanlı – Rus savaşı (93 harbi) sonunda 42 yıl Rus istilasına uğramıştır. 1917 Ekim devriminde (Bolşevik İhtilali) sonrasında içine düştüğü siyasi bunalımdan kurtulmak isteyen Rusya, diğer devletlerle Brest- Litovks muahedesi imzalamasıyla bölgeyi terk etmiştir. Bu bölge tekrardan Türklere geçmişse de 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesiyle ordu bölgeden çekilince, mıntıka Ermenilerin katliamına sahne olmuştur. Ermeni İşgalinden 13.11.1920 tarihinde kurtulmuştur [4].

3.1.3. Doğal Peyzaj Değerleri

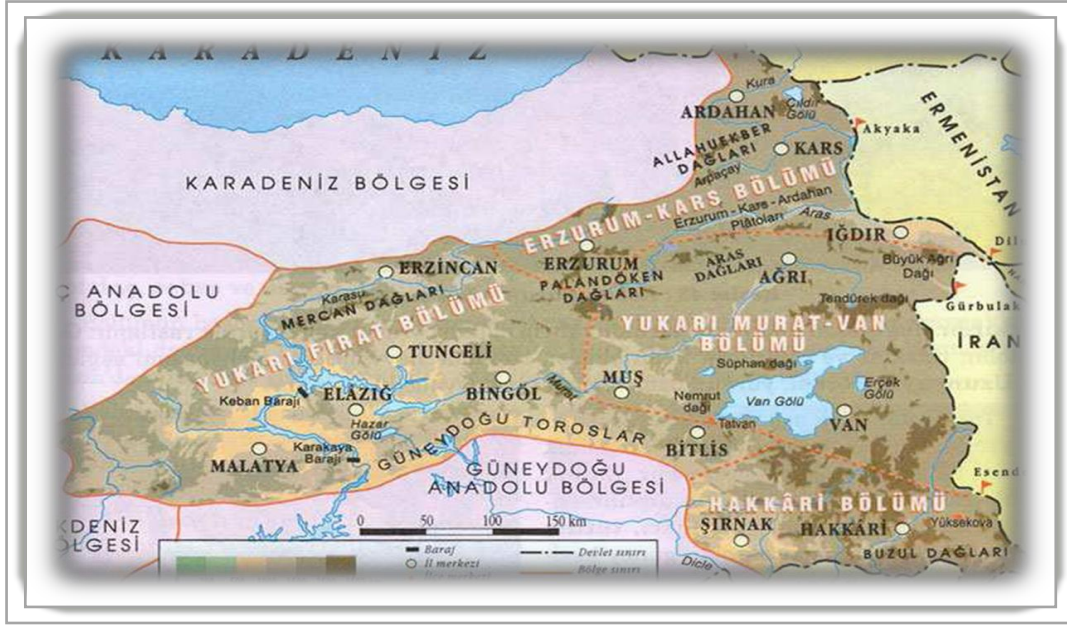
İğdır ilinin coğrafi özellikleri ve peyzaj değerlerine bakıldığında karşımıza turizm için doğal çekicilikleri ortaya çıkmaktadır. İlin yüzey şekiller, dağları, tepeleri, engebeli sahaları, mağaraları, iklim özelliği (Mikroklimal), su kaynakları, nehirleri, bölgeye özgü bitki çeşitleri ve hayvan türleri vb. özellikleri bölgede doğal bir çekicilik oluşturmaktadır.

3.1.4.Yer şekilleri

Iğdır ili Doğu Anadolu Bölgesinde bulunmakta (Şekil 3.3.) ve yüz ölçümü 3539 km²'dir (Tablo 3.2.). İlin %74 dağlık araziden, %26'sı ise ovalık araziden oluşmaktadır. Iğdır ilinde ortalama olarak 800-900 m'ler arasında yükselti değeri vardır. Aras ırmağı aktığı bölgelerde birbirine bağlanan çöküntü (depresyon) sahaları oluşturmaktadır. Iğdır bölgesi ülkemiz sınırları içerisinde en doğusunda yer alanıdır. Bu sahayı Aras ırmağı iki eşit parçaya bölmektedir. Bu çukurlardan ülkemizin sınırlarında kalan bölümüne "Sürmeli Çukurluğu", Ermenistan sınırlarında kalan bölümü nede "Sahat Çukurluğu" olarak adlandırılmaktadır. Aras ırmağı boyunca uzanan çöküntü alanının tabanını oluşturan Iğdır ovası, 922 km² alana sahip olup Batı Iğdır, Doğu Iğdır ve Dil ovalarından oluşmaktadır [3].

Tablo 3.2. Iğdır'ın Yüz ölçümü [2].

İLÇELER	YÜZÖLÇÜMÜ (KM ²)	İL YÜZÖLÇÜMÜNE ORANI (%)	YÜKSEKLİK (M)
TOPLAM	3.588	100	
MERKEZ	1.431	39.88	858
ARALIK	709	19.76	850
KARAKOYUNLU	194	5.41	858
TUZLUCA	1.254	33.95	870

Şekil 3.3. Doğu Anadolu Bölgesi Haritası [2].

3.1.5. İklim Özellikleri

Doğu Anadolu Bölgesi yüksek dağlar ve platoların bulunduğu, kışları çok soğuk ve karlı bir bölge olmasına rağmen, Iğdır, bölgenin en alçak çöküntü alanını oluşturmakla birlikte sahip olduğu bu özelliği bulunduğu bölgeye göre; iklim, toprak ve bitki örtüsü gibi doğal çevre özellikleri bakımından oldukça değişik özellikler göstermesine yol açmıştır. Iğdır yöresi, Türkiye ve Doğu Anadolu ölçüsünde kendine has iklim özellikleriyle “yöresel klima” alanı içine girmektedir. Genel olarak kışları daha ılıman, yazları daha sıcak ve yağış miktarı daha az olan karasal iklim etkisinde kalan yörede Iğdır rasat istasyonununun 40 yıllık ölçümlerine göre, bu merkezde yıllık ortalama sıcaklık 11,6 °C, yıllık ortalama sıcaklık farkı ise 29.2 °C dir. Bu sıcaklık değerleri batıdaki Tuzluca ilçesi ve güneydeki dağlık alana doğru, yükseltinin artmasıyla azalmaktadır (Tuzluca’da 11.1 °C). Sıcaklığın en fazla görüldüğü ay temmuz ayı en düşük görüldüğü ay ise ocak ayıdır. Yurdumuzun en az yağış alan yöreleri arasında Iğdır ili de bulunmaktadır. Dil ovası ve çevresinde meydana gelen yağış miktarı yılda yaklaşık 229,0 mm, Iğdır ovasında meydana gelen yağış miktarı ise yaklaşık 257,6 mm’dir. Bunun yanında güneyde ve batıda yükseltinin artmasına bağlı olarak yıllık yağış miktarı artmaktadır. Iğdır’ın Batısında bulunan Tuzluca’da meydana gelen yıllık yağış miktarı 326,2 mm, güneyinde bulunan dağlık alanda (Zor

Dağları) ise yaklaşık 478,7 mm'dir. Karasal iklimin etkisiyle en fazla yağış ilkbahar ve yaz mevsiminde görülürken, en az yağış kış mevsiminde görülmektedir. Dağların uzanış doğrultusu ve genel hava dolaşımına bağlı olarak Iğdır'da batı sektörlü rüzgârlar (Güneybatı, batı, kuzeybatı) hâkimdir. [1].

3.1.6.Hidrografya (Su Kaynakları)

Iğdır'ın en önemli akarsuyu Türkiye'nin de önemli akarsularından olan Aras Nehridir. Aras Nehri, Ülkemizde doğup başka bir ülkeye dökülen nehirlerden biridir. Bingöl Dağlarından doğan nehir Tekman Yaylası'ndan geçen bütün sularını toplayarak Sakaltutan Dağları'nın doğusundaki havza içerisinde kuzey yönünde akar. Sakal tutan Dağları ile Topçu Dağı arasındaki sarp Mescitli Boğazı'ndan geçer ve Pasinler Ovası'na iner. Yukarı Pasin Havzası'ndan geçen sularını da toplayarak gelen nehre Hasankale (Pasinler) Çayı'da dökülür ve kuzeydoğu yönünde akarak il sınırları dışına çıkar [5].

Şekil 3.4. Aras Nehri [5].

Erzurum-Kars platosunun güneyindeki çöküntü alanlarında akarak Ermenistan sınırına ulaşır. Türkiye-Azerbaycan, Türkiye-Ermenistan ve Azerbaycan-İran sınırının bir bölümü oluşturduktan sonra Azerbaycan'da Kura Nehri'ne dökülen nehir. 1072 km uzunluğunda, 102 bin km² havza alanına sahip nehir Kafkaslar'ın en büyük nehirlerinden biridir. Nehrin 548 km'si Türkiye sınırları içerisinde [5].

Karasu Çayı: Ağrı Dağı eteklerinde doğa harikası Karasu Ağrı Dağının buzul sularından beslenmektedir. Iğdır'a bağlı Karakoyunlu ilçesinin Bulakbaşı Köyünden başlayıp Iğdır'ın aralık ilçesinden geçmekte olan Aras Nehrine dökülmektedir. Aktığı

güzergâhlarda irili ufaklı su göletleri oluşturmaktadır. Görenleri hayran kaldığı doğa harikası bu yapısı birçok yaban hayvanının yaşadığı bir ortam oluşturmaktadır. Karasu çayında birbirinden farklı balık türleri, yaban ördeği, su kaplumbağası, su yılanı, birçok balıkçıl kuş türü ve yaban tavuğu yaşamaktadır. Bunların yanı sıra ana yurtları Güney Amerika olan su maymununlarında Karasu Çayında yaşamakta olup bu kemirgenlere ülkemizde Edirne ve Iğdır'da rastlanılmaktadır. Nesilleri tükenme tehlikesinde olan su maymunlarının erkekleri 7-8 kilo ağırlığında dişileri ise 5-6 kilo ağırlığındadır [5].

Şekil 3.5. Karasu Çayı [5].

Balıkli Göl: Iğdır ili Tuzluca ilçesi ile Ağrı il Taşlıçay, Doğubeyazıt ilçe sınırlarının kesiştiği yerde bulunan göl, 2.241 m yüksekliğiyle Türkiye'nin en yüksek göllerindedir. Oluşum bakımından lav set gölü olarak nitelendiriliyor. Göl çevresi mesire alanı ve yayla turizmiyle uygundur. Gölde olta balıkçılığı yapılmaktadır Gölde sazan ve kırmızı benekli alabalık bulunmaktadır alabalığıyla meşhurdur. Balıklı Göl Çevresinde ise kartal, şahin, keklik, martı, tilki, kurt, yaban ördeği gibi hayvanlar yaşıyor. Ekoturizm tutkunları için muhteşem güzellikler sunmaktadır. Bu bölgenin mutlaka eko turizme kazandırılması gerekmektedir [5].

Şekil 3.6. Balıklı Göl [5].

Küp Göl: Ağrı Dağının 3500 metre yükseklikte bulunan bir krater gölüdür Ağrı Dağının buzul sularının volkanik bir krater çukuruna birikmesi sonucu oluşmuştur [5].

3.1.7. Toprak Türleri

Iğdır ilinde Aras Nehri boyunca 75076 ha alüvyal (Akarsu ve sel sularının taşıdığı mineral bakımından zengin topraklardır.), 17868 ha kolüvyal (Dağların eteklerine ve yamaçlarına taşınan toprak türüdür.), Tuzluca ilçesinde 2771 ha kestane rengi (organik madde bakımından zengin taneli yapıdadır.), Iğdır ili 486 ha kahverengi (üzerinde kuru tarım yapılabilen toprak türüdür.), Tuzluca ilçesi 45209 ha kahverengi, Iğdır ili 7090 ha ve Tuzluca ilçesi 7027 ha regosol (volkanik arazilerde bulunan kumlu topraklardır.) ve ayrıca 162959 ha bazaltik (organik maddece fakir olan toprak türü.) toprak türleri bulunmaktadır. Iğdır ilinde bu büyük toprak gruplarının yanı sıra toprak örtüsünden yoksun olan nehirlerin taşkın yatakları (Iğdır'da 1226 ha, Tuzluca'da 190 ha) ve çıplak kaya ve molozlar (28845 ha) da görülmektedir [6].

3.1.8.Bitki Örtüsü

Bölgesinin çevresinde bulunan yükselteler nedeni ile Iğdır ovasında yarı kurak iklim şartlarına sahiptir. Iğdır'ın yüksek kesimlerde ise yarı nemli soğuk iklim şartları hüküm sürer. Ovalık alanda yarı kurak iklim şartlarının görüldüğü step (Bozkır) vejetasyonu, yüksek kesimlerde dağ stepi ve Alpin (Yeşil çayırlarla kaplı) vejetasyonu mevcuttur [7].

Orman örtüsünün yok denecek kadar az olması nedeni ile topraklarının Azonal (Taşınmış) toprak grubuna girmekte ve bu topraklarda alkalik oranı fazladır. Tuzlu-alkali topraklarında genellikle tuzcul bitkiler görülür. Bu bitki örtüsü, daha çok Doğu Iğdır ve Dil ovalarında yaygındır. Iğdır'ın bu çorak arazilerinde genellikle “kazayağı” familyasına ait bitki türlerine rastlanır. Özellikle taban suyunun yüksek olduğu alanlarda ve bataklıklarda sazlık ve karnişliklere rastlanır, Aras nehri kıyısında elverişli bir yerleşme ortamı bulan söğüt, ılgın ve yabancı iğde ağaçları su taşkınlarının etkilerinin azaltılmasında yardımcı olur [7].

Iğdır Üniversitesi ile Orman ve Su İşleri Iğdır İl Şube Müdürlüğü tarafından yapılan çalışmalar sonucunda, Iğdır'da yaklaşık “1000-1100 (Türkiye flora varlığının yaklaşık %10'u)” bitki türü ve bunların içinde 52 endemik taksona rastlanılmaktadır [7].

3.1.9.Kültürel Peyzaj Değerleri

6000 yıllık bir tarihe sahip olan Iğdır sahip olduğu bu tarihle zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Bu şehrin sıcakkanlı insanları gelenek-göreneklerini günümüze kadar taşımıştır, Bunun yanında bulunduğu coğrafya itibariyle kendine özgün doğasını koruyan nadide illerimizden biridir [8].

Doğu Anadolu bölgesinin Çukur ovası olan Iğdır ili, bereketli topraklara ve eşsiz güzelliklere sahip bir doğaya sahiptir. Ayrıca organik tarım yapılabilecek elverişli geniş tarım arazilerine sahip olan il zengin turizm potansiyeli ile Türk turizminin gelişmesine büyük katkıda bulunabilir [8].

Iğdır ili sınırlarında kaynağı Bingöl dağlarında olan ve ilimize hayat verip geçtikten sonra Hazar Denizine dökülen Aras nehri ve Türkiye ile Avrupa'nın en yüksek dağı

olan, Ağrı Dağı bulunmaktadır. 2004 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla Milli Park olarak ilan edilen Ağrı Dağı hem mitolojik bir kimliğe sahiptir hem de doğal güzellikleri ile Türkiye'nin turizmde önemli bir merkez olmayı hedeflemektedir [8].

Iğdır'ın doğası “*Yayla turizmi, Kuş gözlemciliği faaliyetleri, Bitki inceleme, çim kayağı, yamaç paraşütü, dağ bisikleti ve atlı sporlar*” gibi sportif faaliyetlerin gözde merkezi olma özelliğine sahiptir; Bunun yanında Tuzluca ilçesinde bulunan tuz mağaralarının görüntüsü ile mağarada bulunan tuz kayalarının oluşturduğu görseller turizm açısından görmeye değer yerlerdir [8].

Iğdır ili Kültür ve Turizm açısından zengin bir yerdir. İilde çok sayıda tarihi eser bulunmaktadır. İilde 65 adet tescilli kültür varlığı bulunmaktadır. Bu kültür varlıklarından 27 adedi Merkez'de, 4 adedi Karakoyunlu' da 7 adedi Aralık' ta ve 27 adedi de Tuzluca'da bulunmaktadır. Bu kültür varlıkları kalelerden, mezarlıklardan, evlerden, kiliselerden, kervansaraylardan, anıtlardan ve eski yerleşim yerlerinden oluşmaktadır. Bu yerleşim yerlerinde 4 adet sit alanı bulunmaktadır bunlar Korhan Yaylası, Karakoyunlu eski yerleşim yeri, Asma köy eski yerleşim yeri ve Kültepe Höyüğüdür [8].

3.1.10. Sosyo-Ekonomik Yapısı

Nüfus özellikleri: Iğdır ilinin sosyo-ekonomik yapısına bakıldığında öncelikle il nüfusunun son yıllarda arttığı görülmektedir. Bu nüfus artışın sebepleri arasında Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yapılan sulama projeleri ile tarımsal faaliyetlerin artması sonucu şehir merkezinde nüfusunda artış meydana gelmiştir [8].

Iğdır ilinin nüfus yapısını büyük çoğunluğunu Azeri Türkleri ve Kürtler oluşturmaktadır. Iğdır'da günlük konuşmada Azeri Lehçesi ve Kürtçe kullanılmaktadır [9].

Iğdır'da nüfusun %49,17 si kadınlardan, %50,93 ü erkeklerden oluşmaktadır. Ayrıca nüfusun %54'ü 15-64 yaş grubundan, %41'i 0-14 yaş grubundan, geriye kalan %5'i de 65 yaş üstü gruptan oluşmaktadır [9].

Iğdır İlinde kentleşme oranı Türkiye geneline oranla düşük olsa da artış eğilimi göstermektedir (Tablo 3.3.). 1990 yılında yapılan nüfus sayımlarında il nüfusunun %61'i kırsal alanlarda, %39'u kentsel bölgelerde yaşamaktaydı. 2000 yılında yapılan nüfus sayımda bu oranlar kırsal alanlarda %51,72'ye gerilerken kentsel bölgelerde yaşayanların oranı ise %48,28'e yükselmiştir. Türkiye de ise bu oran %65 olduğu için Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. İlde 157 köy bulunmaktadır köylerin çoğu oldukça düşük nüfusa sahiptir ve köylerden 109'unun nüfusu 500'ün altında kalmaktadır[9].

Tablo 3.3. Yıllara Göre Iğdır'ın Nüfusu [10]

Yıllara Göre Iğdır Nüfusu			
Yıl	Iğdır Nüfusu	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu
2019	199.442	102.417	97.025
2018	197.456	102.171	95.285
2017	194.775	100.268	94.507
2016	192.785	99.057	93.728
2015	192.435	99.099	93.336
2014	192.056	98.908	93.148
2013	190.424	98.008	92.416
2012	190.409	98.537	91.872
2011	188.857	97.770	91.087
2010	183.418	93.443	89.975
2009	183.486	93.611	88.875
2008	183.025	95.195	88.830
2007	181.866	92.732	89.134

Ekonomik etkinlikler:

Tarım: Iğdır ilinde ekonominin büyük bir bölümü tarıma dayalıdır (Şekil 3.7.). Eskiden de Iğdır üzerinde kervan yollarının önemli durakları bulunurdu. Doğu Anadolu Bölgesi'nde bitkisel üretim bakımından önemli bir yer olan Iğdır Ovasını Aras Nehri sulamaktadır. Iğdır'da kayısı ve elma ağaçlarının bulunduğu bahçeden bahçeye geçiş yapan evleri çok ünlüdür [9].

Iğdır ovasının toprakları tarım için çok elverişli olup bu yörede şeker pancarı, domates, salatalık, biber, kavun, karpuz, gibi çeşitli sebzeler ve elma, şeftali, armut, ayva gibi çeşitli meyveler yetiştirilmektedir. Geçmişte Iğdır ovasında ipek böceği yetiştiriciliği de yapılmış ama zamanla dut ağaçlarının azalması sonucu zamanla ortadan kalkmıştır. Iğdır ovasındaki önemini yitiren ürünlerden bir diğeri ise çeltik üretimidir, sıtma hastalığının artmasından dolayı 1970 yıllarından sonra terk edilmiştir [9].

Iğdır ili ikliminin çevresine göre bir mikro iklim bölgesi yaratmasından dolayı en eski devirlerden beri ilde pamuk tarımı yapılmaktadır. Cumhuriyet döneminde Iğdır ovasında pamuk ekim alanları giderek genişleyerek artmıştır. Ancak 2000'li yılından sonra ise pamuk yetiştirilmeside azalmaya başlamış ve neredeyse sona ermiştir. Daha sonra Iğdır'da bu ürünlerin yerine şeker pancarı, sebze ve meyve yetiştirilmiştir. Ayrıca son yıllarda şeker pancarının yerine de ayçiçeği ekilmeye başlamıştır [9].

Ovadaki toplam meyve bahçesi arazisinin (%74) kayısı, (%16.1) elma, (%6.2) şeftali, (%1.7) armut, (%0.5) diğer meyveler ve (%1.5) bağ tarımı arazilerinden oluşmaktadır. Iğdır Ovasında şeftali yetiştirme faaliyetleri giderek artmaktadır. Ovada yetiştirilen kayısı, şeftali ve elma Iğdır ekonomisine büyük fayda sağlamaktadır. Bun ürünlerin dışında yetiştirilen diğer meyveler yöre halkının temel ihtiyaçlarında kullanılmaktadır. Ovada ayrıca yaklaşık 3,000 hektar sebze üretimi yapılmaktadır. Bölgenin dağlık alanlarında patates tarımı yapılmaktadır [9].

Iğdır ovasının büyük bir kısmı karpuz, domates, kavun ve salatalık arazilerinden oluşmaktadır. Ayrıca üretilen bu ürünlerin önemli bir kısmı çevre illere pazarlanmaktadır. Ovada üretilen bu ürünlerin dışındaki soğan, patlıcan, biber, lahana, turp ve fasulye gibi sebzeler yöre halkının temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetmektedir [9].

Iğdır İlinde ayrıca tahıl tarımı da yapılmakta olup buğday, arpa, mısır ve çeltik üretimi yapılmakta. Bu ürünler ekonomisinde pek önemli bir yer tutmaz mısır ve çeltik, daha çok yöre halkının temel ihtiyaçlarını karşılar [9].

Iğdır İli Arazi Dağılımı:

Çayır-Mera : %41

Tarım Alanı : %33

Kullanılmayan Alan: %26

Orman Alanı : %1

Iğdır Kayısı (Şalağı); Sadece Iğdır yöresi ile Kağızman'da yetişmekte olan Iğdır kayısının şekli eliptik şeklinde ve simetrik bir yapıdadır ve dünyaca ünlüdür. Çekirdekleri tatlı ve uzunşeritlidir ayrıca kuruyemiş olarak da tüketilmektedir. Bu kayısı haziran ayının son haftasında olgunlaşmaya başmakta İl ekonomisine de katkı sağlamakta olup birçok faydası olduğu bilinmektedir [9].

Şekil 3.7. Iğdır Tarım ve Hayvancılık Haritası [2].

Hayvancılık: Iğdır da canlı hayvan ticaretine yönelik olarak birinci sırada koyun ikinci sırada sığırcılık vardır. Yapılan araştırmalara göre koyun ve sığır yetiştiriciliği Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bu bölgede bulunan koyun sürüleri, yazın

yaylalarda otlatılır. Hayvanlardan elde edilen sütlerden mandıralarda tereyağı ve kaşar peyniri üretimi yapılır [9].

Hayvancılıkta üretiminde koyun ve sığircılığı sırasıyla keçi, sığır-manda ve kümes hayvanları izler. Manda yetiştiriciliği ise gitgide bölgede azalmaktadır [9].

Manda üretimi geçmişte Iğdır bölgesinde hayvancılık açısından önemli bir paya sahipti ancak manda son 20-30 yıldır önemini yitirip hem sayı hem de ekonomik olarak varlığını yitirmiştir. Manda üretimi için devletin verdiği desteklerle Iğdır ve yöresinde son yıllarda kendine has özellikleriyle manda üretimi yeniden doğmaya başlamıştır. Mandalar hem biyolojik çeşitliliğimiz için önemli bir unsurdur hemde kültürel bir zenginliğimizdir. Mandalar eskiden tarlalarda gücünden faydalanılan hayvanlardı. Güçten düşen mandalar 20-25 yaşında kesime verilirdi bu yüzden manda eti tercih edilmemektedir, aslında genç yaşta kesilen mandaların eti dana etine yakın bir kalitededir. Iğdır ve yöresi zengin akarsuları ve meraları ile manda üretimi için potansiyel bir yerdir bu potansiyel devlet destekleri, resmi kurumlar ve sivil toplum örgütleri aracılığı ile yeniden canlandırılmalı ve ıslah çalışmaları yapılarak yöreye yeniden kazandırılmalıdır.

Sanayi: Iğdır ilin de bir tane Organize Sanayi Bölgesi bulunmaktadır. Ayrıca ilde TMO'ya ait silolar ve SEK'e bağlı Kars Sek Mama İşletmesi'nin bir süt toplama merkezi bulunmaktadır. Bunların dışında ilde dokuma sanayi kolunda çalışan küçük ölçekli sanayi kuruluşları bulunmaktadır [9].

Iğdır ilinde genelde çalıştırdığı işgücü sayısı 5-10 civarında olan küçük sanayi tesisleri bulunur bunlarda Un işletmesi, bisküvi işletmesi, çikolata işletmesi, tuz fabrikası, yem fabrikası ve tuğla fabrikasıdır [9].

Iğdır da 317 adet küçük iş yeri bulunmaktadır, bu iş yerlerinde 550 civarı kişi istihdam edilmekte olup ayrıca ilde 1163 sayılı kanununa göre kurulmuş 33 adet kooperatif mevcuttur [9].

Hidroelektrik Santrali: Iğdır'da Gaziler HES, KİTİ HES ve Bayra HES olmak üzere 3 adet elektrik enerji santrali bulunmaktadır ve enerji santrallerinin kurulu gücü

23 MW olup yıllık yaklaşık 76 GW elektrik üretimi yapmaktadır. Iğdır'ın elektrik dağıtım hizmeti **ARAS EDAS** tarafından sağlanmaktadır [11].

Madencilik: Iğdır ili zengin yeraltı kaynaklarına sahip değildir. Iğdır'ın Tuzluca ilçesinde bulunan kaya tuzu yatakları bulunmaktadır. Bu kaya tuzu yatakları yaklaşık 800 milyon ton rezerve sahip olup %98 oranında NaCl içermektedir ayrıca aylık üretilen tuz miktarı 100-120 ton arasındadır. Bunun yanın da Aralık ilçesi ile Suveren Köyünde de Ponza Taşı madenine rastlanır [9].

Ticaret: Iğdır ilinde tarım ve hayvancılık Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ile olan Dilucu gümrük kapısının açılmasıyla, önemini kaybetmiştir. Bunun yanında ticaret, önemli bir sektör haline gelmesiyle birlikte dış ticaret ağırlık kazanmıştır. Dilucu Sınır Kapısı'ndan sınır ticaretine 20.05.1992 tarih ve 92/3065 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla izin verilmiştir. Iğdır İçin önemli bir gelir kaynağı olan "Dilucu Sınır Kapısı"ndan 2008 yılında gerçekleştirilen ihracat tutarı 52,436,442 Dolar, ithalat tutarı ise 4,209,171 Dolar olmuştur [9].

Iğdır ilinde Aralık ilçesinde İran ile aramızda bulunan Boralan Sınır Kapısı bulunmaktadır ancak kullanılamamaktadır. Ayrıca Ermenistan'la Karakoyunlu ilçesi arasında bulunan "Alican Sınır Kapısı" ise Karabağ Savaşı ve akabindeki Hocalı Katliamı'ndan dolayı 1993 yılındaki süresiz olarak kapatılmıştır [9].

Iğdır ilinde sanayinin gelişmemiş olması, şehirleşmenin zayıf olması ve tüketim malzemelerine uzaklık Ticaret hayatını olumsuz yönde etkilemektedir [9].

3.1.11. Hizmet Çekicilikleri

Iğdır İlinde 3 sınır kapısının bulunması bu bölgenin turizm güzergâhında bir geceleme noktası yapmaktadır ve ilde bulunan oteller sayesinde konaklama imkânı sağlamaktadır (Tablo 3.4). Ayrıca Dilucu sınır kapısı dan 2019 yılında Iğdır iline gelen 378.785 kişi, giden 347.235 kişidir (Tablo 3.5.). İl sınırları içinde bulunan Ağrı Dağı turizm açısından büyük bir değer oluşturmaktadır. Bulunduğu bölgeye göre Iğdır ilinin sahip olduğu iklimsel farklılık da turizm açısından değerlendirilebilir. Ülkesel turizm politikalarında deniz ve kıyı turizminin yansıra,

turizm çeşitlendirme ve farklı turizm türlerinde ihtisaslaştırma ve bütünleştirme konusunda Iğdır, önemli potansiyel taşımaktadır.

Ağrı Dağı'nın sahip olduğu turizm potansiyeli, bunun yanında Doğu Karadeniz yaylalarını benzeyen ilçelerinde: doğal güzelliklere, zengin çiçek çeşitlerine, tabii su kaynaklarına, yabani hayvan türleri, balık çeşitleri ayrıca tarihi kalıntılara ve işlenmiş taş parçalarına rastlanmaktadır. Bu güzelliklere ilin her yerinde rastlanmaktadır özellikle Hamurkesen, Kelekli, Çiçekli, Üçkaya, Akdiz Gaziler, demirsıkan, Tuzluca tuz mağaraları, Tekaltı Dağı, Karataş, Köroğlu mağarası ve Setterhan tepesi bunlarda öne çıkan yerlerdir [3].

Tablo 3.4. Iğdır İlinde Konaklamak İçin Kullanılacak Oteller ve Kapasiteler [2].

Otel Adı	Yıldız Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Kapasitesi	Bulunduğu Yer
Yılay Otel	2	35	70	IĞDIR
Öz Olimpia Otel	3	46	103	IĞDIR
Grand Otel	3	44	84	IĞDIR
Alkış Otel	2	40	80	IĞDIR
Otel İmparator	3	78	165	IĞDIR
Otel Dedemin	2	50	115	IĞDIR

Tablo 3.5. 2018-2019 Yılı Dilucu Sınır Kapısından Türkiye'ye Giriş Çıkış Yapan Yolcu Sayısı.

YIL	GELEN	GİDEN
2018 Yılı	397.591	369.681
2019 Yılı	378.785	347.235

Kaynak: Iğdır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2020).

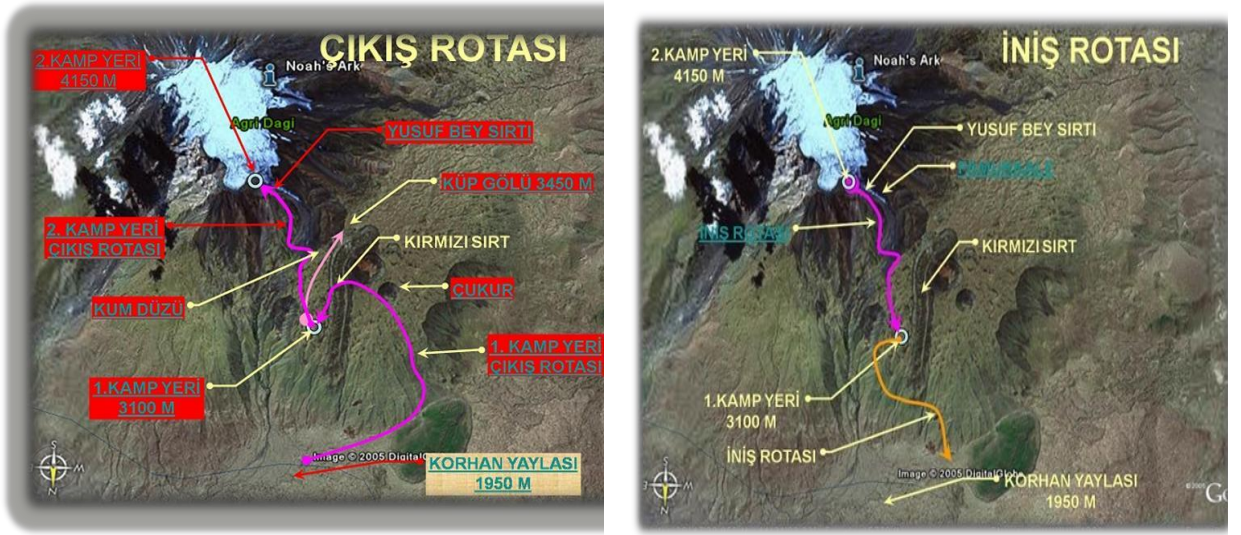
Tablo 3.6. Iğdır Yol Ağı [12].

SATIİ CİNSLERİNE GÖRE YOL AĞI (KM)								
İĞDIR	ASFALT YOLLAR			PARKE	STABİLİZE	TOPRAK	DİĞER YOLLAR	ŞEBEKE UZUNL.
	ASFALT BETONU	SATHİ KAPLAM A	TOPLAM					
Devlet Yolu	107	93	200	-	-	-	-	200
İl Yolu	8	2	10	2	-	-	-	12
Toplam	115	95	210	2	-	-	-	212

3.2. Iğdır'da Turizm ve Ekoturizm Potansiyeli

3.2.1. Dağ Turizmi

Iğdır ilinde yapılan en önemli turizm çeşidi olarak dağ turizmi bilinmektedir. Iğdır ili sınırlarında bulunan Ağı Dağı ve çevresi hem jeolojik oluşumları hem de biyoçeşitlilik yönünden turizmin için gözde bir yerdir. İlin tarihi ve kültürel değerleri turizm için önemli bir değerdir, bunun yanında doğa turizmi de bölgede gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Bu çalışmaların amacı ekoturizm potansiyeli bakımından zengin olan bölgenin tamamlayıcı turizm çeşitlerini, yöreye gelen turistlerin ve diğer bölgelere sadece deniz turizmi için giden turistlerin görmelerini ve yaşamalarını sağlamaktır [2].

Şekil 3.9. Ağrı Dağı Çıkış-İniş Rotası Haritası [2].

3.2.2.Çekiciliklerin Turizmde Kullanımı

Büyük bir bölümü Iğdır İl sınırları içinde yer alan Türkiye'nin en yüksek dağı Ağrı Dağı 5165 metre yüksekliğiyle dünya dağcılarının ilgisini çekmektedir. Ağrı Dağına tırmanışta en uygun yerler batı yüzünden yani Iğdır'a bağlı Örtülü Köyü Küp gölü yöresidir. Bu bölgede Ağrı Dağı dışında dağ ve doğa yürüyüşlerinin yapılabileceği küçük Ağrı Dağı (3896 metre yüksekliği), Pamuk Dağı, Zor Dağı, Durak Dağları ve doğal güzelliklere sahip olan Aralık ilçesi, bulunmaktadır. Ağrı Dağına tırmanışa en uygun olan aylar daha çok temmuz, ağustos ve eylül aylarıdır. Ağrı Dağına kış tırmanışını yapmak isteyenler ise şubat ayında ziyaret ediyor.

Tuz Mağaraları Iğdır'ın Tuzluca ilçesinde 35 dönümlük bir araziyi kaplayan bir alanda bulunmaktadır. Kayalıklar üzerinde bulunan mağaralar tuz galerileri ile görsel açıdan çok güzel manzaralar oluşturmaktadır. Ayrıca mağaraların tünellerinde bulunan hava astım, bronşit vb. hastalıkların iyileşmesine yardımcı olmaktadır. Bu mağaralar sağlık ve ekoturizmi adına büyük bir gelir kaynağı olabilecek, yerel halk veya Türkiye'yi değil bütün dünyaya hitap eden bir merkez olma yolunda henüz değerlendirilmemiştir.

Iğdır İlinin zengin akarsu potansiyeli özellikle Aras nehri su sporları turizmi için önemli bir potansiyel olmasına rağmen değerlendirilmemektedir.

İlin Dağları, bitki örtüsü, akarsuları, gölleri, mağaraları, doğa manzaraları, tarihi ve kültürel varlıkları, kırsal kültürü, geleneklerin korunmuş olması ekoturizm için yüksek bir potansiyel taşımaya rağmen, bunlar arasında yalnızca sınırlı şekilde dağ tırmanışları kullanılmaktadır.

Çalışma alanı olan Iğdır bölgesinde yapılan incelemelerde, yaklaşık 30 civarında olan ekoturizm faaliyetinden aşağıda sıralanan 14 adedini, Iğdır ilinde planlamak ve uygulamak mümkün görünmektedir:

- Atlı Doğa Yürüyüşü
- Yöresel Ürünler ve El Sanatları Turizmi
- Bisiklet Turizmi
- Botanik Turizmi
- Doğa Yürüyüşü (Trekking)
- Foto Safari (Doğada Görüntü Avcılığı)
- Fauna Turizmi (Yaban Hayatı Gözlemciliği)
- Festival Turizmi
- Mağara Turizmi
- Akarsu Turizmi
- Tarım ve Çiftlik Turizmi
- Yayla Turizmi
- Kuş Gözlemciliği (Ornitoloji)
- Kültür Turizmi

“insanların sinirsel ve bedensel yorgunluklarını gidermek, çeşitli rahatsızlıklarını tedavi amacıyla yaptıkları turizm hareketi olarak ifade edilen sağlık turizmi” de ekoturizmi destekleyen turizm çeşitlerinden dir. Özellikle Iğdır’da bulunan Tuz Mağaraları ekoturizme kazandırılmalıdır.

Ayrıca ekoturistlerin ilgisini otantik pazarlar ve festivaller de çekmektedir. ekoturistlerin yaptıkları doğa yürüyüşü ve bisiklet turlarında gittikleri yerlerde otantik pazarları da ziyaret ederek, yerel halkın ekonomisine katkı sağlamaktadır. Özellikle Iğdır’da bulunan Rus pazarı ve kırsalda yaşayan yerel halkın özgün yemek ve içecekleri ekoturizme kazandırılmalıdır. Bunlarının yanı sıra ilin Ekoturizm kaynaklarına ilişkin analizler yaparak zayıf yönlerinin güçlendirilmesi sağlanmalıdır (Tablo 3.7.).

Tablo 3.7. Iğdır İli Ekoturizm Kaynaklarına İlişkin GZFT (SWOT) Analizi Sonuçları [2].

IGDIR				
TARIM VE HAYVANCILIK	GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR	FIRSAT	TEHDİT
	Kayıslı başta olmak üzere tarımsal ürün çeşitliliği	Tarımla ilgili sermayenin ve kaynağın yetersizliği	Türkiye’de et üretiminin az olması	Genç nüfusun tarım ile uğraşmaması
	Süt ve besi sığırcılığı yapılması ve yeterli mera ve otlak alanlarının bulunması	Teknik altyapı ve üretim konularında ihtiyaç duyulan bilgi birikiminin olmaması	Tarım Arazilerinin çokluğu ve sulanabilir olması	Küresel ısınmadan dolayı meydana gelen kuraklık
	Yerli halkta hayvancılık geleneğinin olması	Tarım alanlarının yeterince kullanılmaması	Doğal ve organik ürünlere olan ilginin artması	Daha verimli ürün alınabilecek alanların kullanılmıyor olması
	Çok Çeşitli bitki varlığının bulunması	Yayla ve meraların kullanımının düşük olması	Üç ülkeye sınırının olmasından dolayı ticaret potansiyeli yüksekliği	Küçükbaş hayvan sayısında azalma
	Sulanabilir tarım arazilerinin çokluğu	Yem üretiminin yetersiz olması	Kalkınma ajansının kurulması	Orman alanlarının %1 olması
	Tarım arazilerinin düşük maliyetle sulanabilmesi	Hayvancılığın geleneksel yöntemlerle yapılması	DAP eylem programı	Sınır bölgelerden gelen hastalıklar
	Pamuk yetiştirilebilmesi	Tarımsal üretimin plansız yapılması		

Tablo 3.7. (devam). Iğdır İli Ekoturizm Kaynaklarına İlişkin GZFT (SWOT) Analizi Sonuçları [2].

	GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR	FIRSAT	TEHDİT
TARIM VE HAYVANCILIK	Organik tarım yapılmasına uygun tarım arazilerinin bulunması	Tarımsal ürünlerde pazarlama sorunu		
	Arıcılık potansiyelinin yüksek olması	50 yaş üstünün tarımla uğraşması		
	Yem ihtiyacının olmaması hatta fazla miktarda olması	Hayvan park ve pazarının olmaması		
	Iğdır'da üretilen sütte bulunan kuru madde oranının yüksek olması	Sınırdan kaynaklanan hayvan hastalıkları		
	Iğdır Üniversitesi'nin bulunması (Ziraat Fakültesi)			
	GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR	FIRSAT	TEHDİT
TİCARET	HES ve rüzgar enerjisi potansiyelinin yüksekliği	Sanayinin gelişmemesi bazı sınır kapılarının kapalı olması	Kalkınma projelerinin doğuya yönelik olması	Kamu teşvik projelerinde ipotek koşullarının ağır olması
	Pamuk üretimine geçiş	Kalifiye eleman yetersizliği		Üretilen ürünlerde markalaşma eksikliği
	Sınır kapılarının olması	Nakliye masrafının yüksek olması		Üretimde ortaya çıkan atıklar
	Hayvansal atıkların çokluğu	Krom Maden sahalarının kullanılmaması		
	Tuz madenin olması	Hayvansal atıkların kullanılmaması		

Tablo 3.7. (devam). Iğdır İli Ekoturizm Kaynaklarına İlişkin GZFT (SWOT) Analizi Sonuçları [2].

	GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR	FIRSAT	TEHDİT
KÜLTÜR VE TURİZM	5137 metre yüksekliği ile Türkiye'nin en yüksek doruğuna sahip Ağrı Dağı'nın il sınırlarında olması	Turizm alanlarının amaç dışı kullanımı ve korunmanın yetersiz olması	Bozulmamış doğal yapısı, iklimi ile turizmde gelişme olanağı	Çevre ve görüntü kirliliği
	Iğdır'ın Tuzluca ilçesinde sağlık turizminde de kullanılabilir olan, yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çeken Tuz Mağaralarının bulunması	Tanıtım faaliyetlerinin yetersizliği	Alternatif Turizm talebindeki artış	Göçler
	ABD'de bulunan Grand Canyon National Park'a benzerliği ile dikkat çeken Gökkuşluğu Tepelerinin bulunması	Turizme yönelik hizmet yapan sektörlerde kalite ve eğitim eksikliği	Sağlık turizminin önem kazanması	Kırsal turizmin yerel halktan beslenmemesi
	Doğa Turizmi için uygun bir yer olması	Turizmle ilgili ürünlerde çeşitlilik eksikliği	Tarihi ve Kültürel yerlere yakınlık	Güvenlik
		Turizmle ilgili altyapı eksikliği		
		Sağlık turizmine yönelik sermaye yetersizliği		
		Hizmet, hijyen ve anlayış kalitesinin yetersizliği		
		Pazarlamanın yetersizliği		

Tablo 3.7. (devam). Iğdır İli Ekoturizm Kaynaklarına İlişkin GZFT (SWOT) Analizi
Sonuçları [2].

	GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR	FIRSAT	TEHDİT
İŞLETME/ GİRİŞİMCİLİK KAPASİTESİ		Girişimcilik ve işletmecilik kültürünün bulunmaması		
	GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR	FIRSAT	TEHDİT
İŞGÜCÜ	Genç nüfusun yoğun olması	Kalifiye iş gücünün bulunmaması		
		Bölgeden göçlerin olması sebebiyle nüfus oranının azalması		
		İş alanlarının bulunmaması		
	GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR	FIRSAT	TEHDİT
GENEL	Iğdır kaysısının meşur olması	Yurtdışı tanıtım yetersizliği		Uluslararası ticaretin giderek serbestleşmesi
		Yöreye özgü ürünlerin tanıtılmıyor olması		Türkiye'de üretim için gerekli olan girdi fiyatlarının yükselmesi
		Bölgede uygun yatırımların yapılmaması		

Tablo 3.7. (devam). Iğdır İli Ekoturizm Kaynaklarına İlişkin GZFT (SWOT) Analizi Sonuçları [2].

	GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR	FIRSAT	TEHDİT
EĞİTİM VE SOSYAL YAPI	Eğitime değer verilmesi	Sağlıkta ve eğitimde altyapının yetersizliği	Mesleki eğitimlere yönelik birçok programının olması	İlçede güvenlik sorununun olması
	Festival kültürünün bulunması	Sosyal altyapıda eksiklik	Dış ülkelerden öğrenci alabilmesi konusunda potansiyelinin olması	Köy ve kırsal kesimlerde kız çocuklarının okutulmaması
	Farklı kültürlerin bulunması	Eğitim olanaklarının yetersizliği		İş beğenmemizlik
	Halkın okuma yazma oranının yüksek oluşu	Yeni mezun öğretmenlerin bölgeye verilmesi ve süreleri dolunca gitmeleri		
	Iğdır üniversitesinin bulunması			
	GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR	FIRSAT	TEHDİT
ÇEVRE VE ENERJİ	Hes Santrallerinin bulunması	Rüzgar enerjisi potansiyelinin kullanılmaması	Alternatif enerjiye olan ilginin artması	Orman alanlarının olmaması
		Çevre bilincinin yeterince gelişmemesi		AB ve Uluslararası Örgütlerin yaptıkları Tüm Uyarılara rağmen Ermenistan Metsamor Nükleer Santralinin faaliyeti

Tablo 3.7. (devam). Iğdır İli Ekoturizm Kaynaklarına İlişkin GZFT (SWOT) Analizi Sonuçları [2].

	GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR	FIRSAT	TEHDİT
ALTYAPI VE KENTLEŞME	Havaalanı ve Kara yolu ulaşımına sahip olması	İlin Türkiye'nin en doğusunda olması		Kış koşullarının ağır olması ulaşım alt yapısını tehdit etmesi
		Kentleşme ve alt yapı projelerinin az olması		Altyapıya yönelik yapılan yatırımların denetlenmemesi
		Belediyecilik anlayışının gelişmemiş olması		
		Kanalizasyon altyapısının gelişmemiş olması		
		Kırsal alanlarda içme suyunda alt yapı yetersizliği		

3.3. Iğdır'da Ekoturizm Çeşitleri

Çeşitli Ekoturizm faaliyetleri vardır. Bu faaliyetler yapıldığı yere ve araca göre değişmektedir örnek olarak bisiklet, balon, raft, atla yapılan, dağ, yayla, mağarada yapılan, yada akarsu, av, bilim, terekking gibi yapılan çeşitli Ekoturizm faaliyetleridir. Ekoturizm kapsamında, yapılan başlıca ekoturizm etkinlikleri şu şekilde sıralanabilir:

3.3.1. Doğa Yürüyüşü

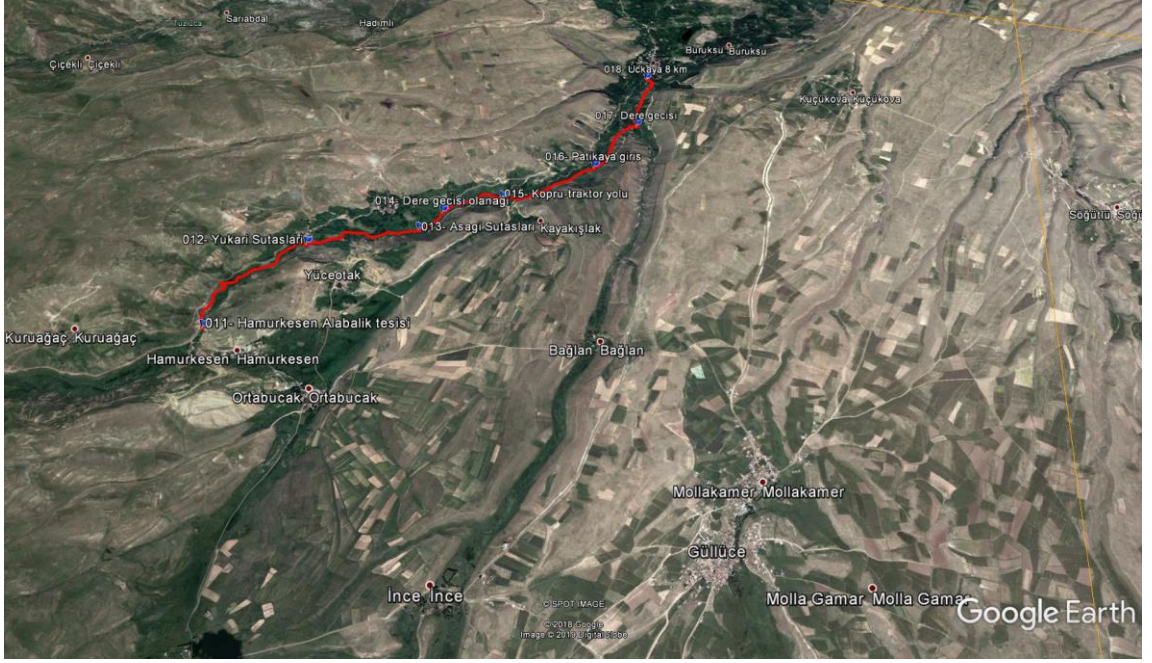
Doğa ve dağ sporu olarak da adlandırılan “Trekking” kelime anlamı olarak “uzun ve zorlu yolculuk” demektir. Alp Himalaya kıvrım kuşağı üzerinde yer alan ülkemizin dağ ve sıradağları, flora ve faunasıyla çok zengindir. Dolayısıyla dağ-doğa

yürüyüşüne elverişli bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin planlı bir yaklaşımla turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi, böylece turizmin tür ve aktivitelerinin zenginleştirilerek arz kapasitesinin geliştirilmesi, tamamlayıcı turizm alanlarının koruma-kullanma dengesi içerisinde hizmete sunulması, tanıtılması, farklı yörelerin turizmin ekonomik ve sosyal katkılarından yararlandırılması açısından önemlidir [13].

Yürüyüş Rotaları

Iğdır'da doğa yürüyüşü için aşağıda isimleri yazılan parkurları kullanabilir. Bu rotaları ikiye ayırmak gerekiyor bunlar günübirlik doğa yürüyüşü parkurları ve Ağrı Dağı tırmanışı olarak adlandırılabilir [14].

- Parkur 1: Ünlendi-Hamurkesen (5 km)
- Parkur 2: Abbasgöl-Balık Gölü (6 km)
- Parkur 3: Abbasgöl-İnce Köyü (7 km)
- Parkur 4: Hamurkesen-Üçkaya (8 km) (Şekil 3.10)
- Parkur 5: İnce Köyü-Üçkaya (9 km)
- Parkur 6: Serdarbulak Yaylası-Serdarbulak Geçidi-Güngören Yaylası (9 km)
- Parkur 7: Balık Gölü-Aliköse (12 km)
- Parkur 8: Balık Gölü-Koçbaşı-Ünlendi (13 km)
- Parkur 9: Balık Gölü 1 (Savak-Tanyolu-Adakent Mahallesi) (17 km)
- Parkur 10: Balık Gölü 2 (Adakent Mahallesi-Samanlı-Savak) (18 km)
- Parkur 11: Küçük Ağrı Tırmanışı (gidiş-dönüş 18 km) (Şekil 3.12)
- Parkur 12: Ağrı Dağı Tırmanışı (Şekil 3.11)
- Parkur 13: Ağrı Dağı Iğdır Tırmanışı (gidiş-dönüş 22 km)

Şekil 3.10. Iğdır Hamurkesen Köyü Yürüyüş Rotası (Google Earth Alınmıştır)

Şekil 3.11. Büyük Ağır Dağı Yürüyüş Rotası (Google Earth Alınmıştır)

1- Dağa güney yüzünden tırmanmak isteyen dağcılar Doğubayazıt Topçatan Köyü mevkiini,

2- Doğu yamaçtan tırmanmak isteyen dağcılar Iğdır'ın Aralık ilçesinde bulunan Büyük Ağrı Dağı ile Küçük Ağrı Dağı arasındaki Serdarbulak yaylasından,

3 -Batı yönünden tırmanış ise yine Iğdır il sınırları içerisinde yer alan Örtülü Köyü Küp Gölünden yapılmaktadır.

1829 yılı Eylül ayında Alman Prof. J. Von PARROT tarafından Büyük Ağrı Dağına ilk çıkış gerçekleştirilmiştir. 21 Şubat 1070 yılında Dr. Bozkurt ERGÖR tarafından ise Ağrı Dağına ilk kış çıkış yapılmıştır. Cumhuriyet tarihimizde ise Türk dağcılar hemen hemen her yıl dağa tırmanış yapıp zirvesine ulaşmayı başarmışlardır [15].

Tekelti Dağı: Iğdır ili Tuzluca ilçesinin sınırları bulunan ve aynı zamanda Tuzluca ilçesinin her yeri ile Iğdır'ın bazı bölgelerinden görünen Tekelti Dağı 2560 metre yüksekliğe sahiptir. Türkiye'deki ender kayalardan biri olan dağ dik kaya tırmanışını tercih eden dağcılar için ideal bir dağ olmaktadır. Ayrıca birçok dağcı da Tekaltı Dağına tırmanış düzenlemiştir. Tuzluca ilçesi için önemli bir yere sahip olan Tekelti Dağı Tuzluca Belediyesinin logosunda da kullanılmaktadır [16]

3.3.2.Kuş Gözlemciliği

Kuş gözleme ülkemizde az bilinmesine rağmen dünyada öne çıkan tamamlayıcı turizm türlerindedir. 2006 yılından bu yana Orman ve Su İşleri Iğdır Şube Müdürlüğü, Kafkas Üniversitesi ve KuzeyDoğa derneği tarafından "Iğdır Aras Nehri Kuş Cenneti"nde ve "Ağrı Dağı etekleri"nde halkalama çalışmaları yapmıştır. Yapılan bu çalışmalarda yaklaşık olarak 85.000 kuş halkalanmış, 183 tür kuş kayıt edilmiştir ve Aras kuş halkalama istasyonunda 276 tür kaydedilmiştir. Bu çalışmalar Türkiye'de bulunan 483 kuş türünden, 321 türün Iğdır ilini ya göç güzergâhı olarak kullanıyor yada bu bölgeyi kullandığı belirlenmiştir [17].

Iğdır'da halkalanan bu kuşların üremeğe ve beslenmeğe gelenleri 139 türdür. 11 türü Türkiye'de ender görülen kuşlardandır ve Iğdır ilinin ikliminden dolayı burada kalanlar ise 33 türdür ve bunların göç etmediği tespit edilmiştir [17].

Kuşların göç yolu Iğdır ve Aras Vadisi üzerinde geçmektedir; kuşlar gruplar halinde yavrularıyla Rusya, Litvanya, Estonya, Ukrayna, Finlandiya, Polonya, Avusturya,

Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Belarus gibi ülkelerden gelmekte ve buradan da Afrika'ya doğru gitmektedirler. Türkiye'de ender görülen türlerden olan "Kafkas Çıvgını, Yeşil Arıkuşu ve Saz Horozu" bu bölgede görülen kuşlardandır. Ayrıca Porphyrio porphyrio (Saz Horozu) Iğdır Tuzluca Yukarı Çıyrıklı Köyü mevkinde de bulunmakta ve Türkiye'de dördüncü üreme bölgesi olan bir türdür. Bu tür buradan başka Türkiye'de sadece Kızılırmak Deltası, Göksu Deltası ve Çukurova'da üremektedir [17].

3.3.3.Yayla Turizmi

Yayla turizmi ekoturizm etkinlikleri arasında en fazla tercih edilen turizm türlerinden biridir. İnsanları yaylaların temiz havası, doğal güzellikleri cezbetmekte, sağlık için, dinlenmek için yaylaları tercih etmektedirler.

Iğdır ili birbirinden güzel yaylaları, temiz havası ve zengin ekosistemi ile yayla turizmi için çok uygun bir yerdir.

Serdarbulak Yaylası; 2004 yılında Ağrı Dağı 88 bin 14 hektarlık alanı ile Milli Park olarak ilan edilmiştir. Bu milli park Ağrı ve Iğdır illerine yayılıyor ve en önemli özelliği, 5 bin 137 metrelik Büyük Ağrı ile kardeşi Küçük Ağrı dağlarını da içine alarak Türkiye'nin en yüksek zirvesine sahip olmasıdır. Ağrı Dağı Milli Parkı, Büyük ve Küçük Ağrı dağları, Meteor Çukuru ve Nuh'un Gemisini de içine almaktadır ve 2 bin 500 metreye yükselen 14 kilometre uzunluğundaki Serdarbulak Geçidi de bu alanda yer almaktadır [18].

Iğdır ilinin en önemli yaylalarından biri olan Serdarbulak Yaylası işte bu tarihi geçit üzerinde yer almaktadır. Doğu Anadolu'nun tipik yayla kimliğinin yansıtan Serdarbulak yaylasını Aralık ilçesinde yaşayan ve hayvancılıkla geçinen halk tarafından kullanılmaktadır. Yayla, boz tepelerle çevrili çıplak bir arazi şeklindedir. Türkiye'nin de en yüksek platosu olan bu yaylada kıl çadır konaklamalı ve oba şeklindedir. Ayrıca Kışla gölü isimli küçük bir göl, yöre halkı tarafından "Şip" olarak adlandırılan bir şelale, Gömük, Bilican, Şip, Resule yaylaları ile Güdük mezarı yaylanın yakınında yer almaktadır. Bu yaylaya yürüyüş yapılabilir ve bu mevkiden Küçük Ağrı zirve tırmanışını yapılmaktadır [18].

3.3.4.Mağara Turizmi

Tuz Mağaraları; Tarih boyunca Iğdır bölgesinde hâkimiyet kurmuş olan birçok krallık ve imparatorluk tuz ihtiyacını Tuzluca ilçesinde bulunan 55 dönümlük bir arazi içinde bulunan Tuz dağından karşılamışlardır. Bu dağın uzun yıllar işletilmesi sonucu Tuz mağaraları oluşmuştur. Bu mağaralar Türkiye'nin 100 yıllık tuz ihtiyacını karşılayabilecek kapasitede olup, yapılan tuz üretimi günlük 60 tondur. Üretim kapasitesi artırılıp tam kapasite çalışırsa 200 ton tuz üretimi yapmakta mümkündür (Tablo3.8.). Bu mağaraların tünellerinde bulunan hava birçok solunum yolu hastalığı için şifa kaynağıdır. Özellikle astım hastalarının faydalanabileceği doğal bir şifa merkezidir (Şekil 3.13-Şekil 3.14) [19].

Şekil 3.13. Iğdır Tuz Mağarası (Resim; Bilge BÜYÜKHAN ÇATAK)

Şekil 3.14. Iğdır Tuz Mağarası [20].

Tablo 3.8. Tuzluca Tuzlası'ndaki Kaya Tuzlarının Fiziksel ve Kimyasal Özellikleri [21].

Numune No: 59.283		Numune No: 59.284		Numune No: 59.286	
Suda Eriyen Madde	%1,3	Suda Eriyen Madde	%0,4	Suda Eriyen Madde	%1,7
Na	%36,9	Na	%37,9	Na	%31,8
Cl	%59,2	Cl	%58,4	Cl	%54,3
Br	%0,01	Br	%0,01	Br	%0,02
K	%0,01'den az	K	%0,01'den az	K	%0,01
Mg	%0,0	Mg	%0,0	Mg	%0,0

Köroğlu'nun Eyvanı; Iğdır Tuzluca ilçesine bağlı olan Göктаş Köyünün kanyonunda, ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmeyen sarp kayalıkların içinde yaklaşık 100 metre yüksekliğindeki kayalığa oyularak inşa edilen mağara görünümünde olan bir yapıdır (Şekil 3.15). Yöre halkı, bu yapıyı "eyvan" olarak adlandırıyor. Bu eyvanda Türk tarihinin önemli ozanlarından biri olan Köroğlu'nun yaşadığına ve bu yapıyı geçişi esnasında kullandığına inanılıyor. Tarih boyunca bu bölgede birçok medeniyet yaşamlarını sürdürmüş ve bu bölgede bu medeniyetlerden kalma birçok eser ve yapı bulunmaktadır. Yapı, araştırılması gereken ve turist çekme potansiyeline sahip bir eserdir. Bölgede bulunan bu yapıların gerekli incelemelerin ardından turizme kazandırılması Iğdır ekonomisine çok büyük katkı sunacaktır [22].

Şekil 3.15. Köroğlu'nun Eyvanı [22].

3.3.5.Bisiklet Turizmi

Dünyada hızlı bir şekilde yayılan doğa turizminde bisiklet turları da doğal güzellikleri olan kırsal alanlarda düzenlenmektedir. Iğdır bölgesi doğal güzellikleri ve çekicilikleri ile bisiklet turizmi için uygun bir yerdir. Motorsuz ulaşım aracı olan bisiklet, hem insanların performans geliştirmesine yardımcı olur hem de doğayı keşfetme konusunda diğer ulaşım araçlarına göre daha büyük bir zevk verir. Iğdır bölgesinde de Delta Bisiklet gurubu tarafından farklı tarihlerde bisiklet turları düzenlenmektedir.

Bisikletle Ağrı Dağı Zirve Tırmanışı; Delta bisiklet gurubu dünyanın en büyük sorunlarından biri olan küresel ısınmaya dikkat çekebilmek için 2 Ağustos 2009 tarihinde "Bisikletle Ağrı Dağı Zirve Tırmanışı" gerçekleştirilmiştir. Delta bisiklet gurubu çevreye en duyarlı araç olan bisiklet ile ülkemizde ve dünyada çevre korumacılığına dikkat çekebilmek ve asıl güzel olanın doğal hayat olduğunu toprağa, suya ve güneşe sahip çıkmağı vurgulamak istemiştir [23.].

Delta Bisiklet ve gazetecilerden oluşan ekip 2 Ağustos'ta " Küresel ısınmaya hayır" sloganları ile Iğdır'dan yola çıkmışlardır ve Ağrı Dağı eteklerine gelerek tırmanışlarına buradan başlamışlardır [23].

Bu zirve tırmanışına katılan bisikletçiler edinmiş oldukları izlenim ile tırmanış esnasında görüntülemiş oldukları resimleri, Ağrı Dağı'nın güzelliklerini orada bulunamayanlarla paylaşabilmek için sitelerinde yayınlamışlardır (Şekil 3.16.) [23].

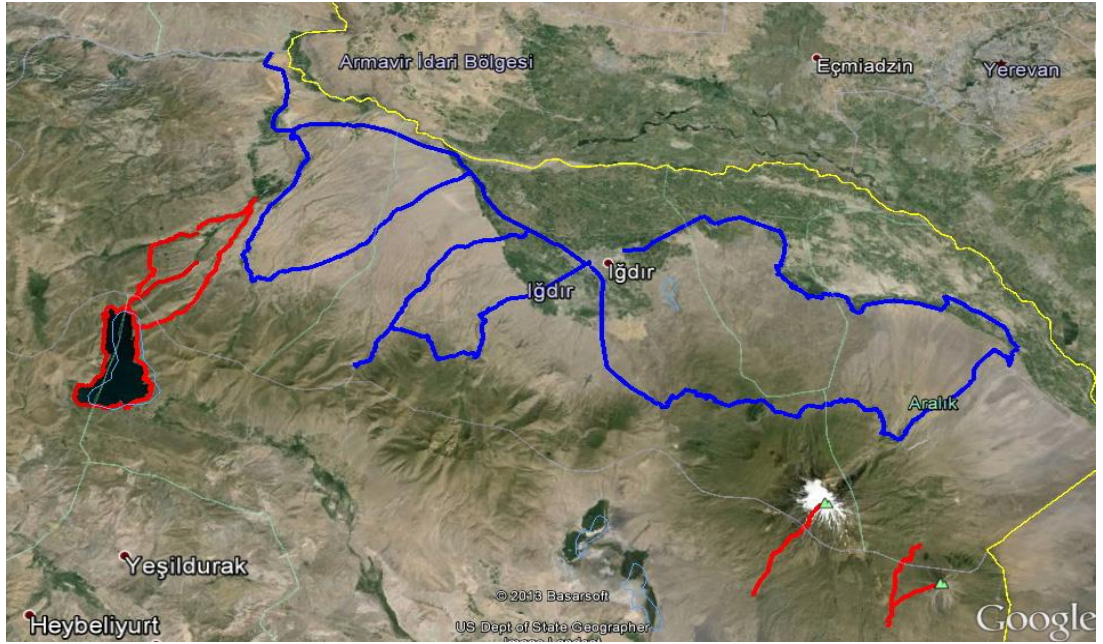

Şekil 3.16. Delta Bisiklet Grubunun Ağrı Dağı'na Yaptığı Bisikletle Tırmanış [23].

En İyi Parkurlar

İğdir Yürüyüş ve bisikletler için en iyi Parkurlarının güzergâhları aşağıdaki gibidir (Şekil 3.17. -Şekil 3.18.) [24];

- Ağrı Dağı klasik rota tırmanışı
- Balık Gölü Savak-Tanyolu-Ada Mahallesi
- Serdarbulak Yaylası-Güngören Yaylası
- Ünlendi-Hamurkesen
- Abbasgöl-İnce Köyü
- Hamurkesen-Üçkaya

Şekil 3.17. Iğdır Yürüyüş Parkurları [24].

Şekil 3.18. Iğdır Yürüyüş Parkurları Balıklı göl (Google Earth'ten Alınmıştır.)

3.3.6. Atlı Doğa Yürüyüşü

Atlı doğa yürüyüşü tarihi ve doğal güzelliklerin bulunduğu yerlere düzenlenen gezi programları şeklinde yapılmaktadır. Iğdır'ın özellikle Ağrı Dağı'nın eteklerinde bulunması, Urartular, İlhanlılar, Karakoyunlu ve Akkoyunlu gibi geçmişteki birçok medeniyeti içinde barındıran tarihi ve sıra dışı bir tabiat alanının olması bu bölgenin atlı doğa yürüyüşü için uygun bir yer haline getiriyor.

Iğdır'da birkaç günlük veya gününbirlik gezi programları yapılabilir. Ağrı Dağı Milli Parkına, Balıklı göle, Kara göle doğru uzanan parkurlar ayarlana bilir. Bu parkurlarda tipik bağ evleri, baharda açan rengârenk çiçekler, Baharda yemyeşil, sonbaharda ise rengârenk, yüzlerce çeşit kuş türü, dağ çilekleri atlı doğa yürüyüşünü daha da keyifli bir hale getirir. Bunun için de "Iğdır Atlı Doğa Yürüyüşü Güzergâhları" rehberini hazırlamak gerekmektedir.

3.3.7. Botanik Turizmi

Türkiye biyolojik çeşitlilikleriyle bir kıtada olabilecek tüm ekosistem ve habitat özelliklerine tek başına sahiptir. Türkiye, Akdeniz, Avrupa-Sibirya ve İran-Turan

olarak isimlendirilen üçtür bitki coğrafyasına sahiptir. Bugüne kadar yapılan araştırmalarda Avrupa kıtasında “12.500 açık ve kapalı tohumlu bitki” türü ve ülkemizde ise “11.707 (13 tane kibritotu, 73 tane eğrelti, 42 tane açık tohumlu, 11.579 tane kapalı tohumlu)” bitki türü tespit edilmiştir. Bunlardan ülkemiz dışında dünyanın başka hiçbir yerinde bulunmayan 3.649 tanesi endemiktir [7].

Iğdır ilinin dağlık ve mera alanlarının fazla olması sebebiyle biyolojik Çeşitliliği bakımından zengin bir bitki örtüsüne sahiptir. Iğdır Üniversitesi ile Orman ve Su İşleri Iğdır İl Şube Müdürlüğü tarafından yapılan çalışmalar sonucunda, Iğdır’da yaklaşık “1000-1100 (Türkiye flora varlığının yaklaşık %10’u)” bitki türüne rastlanılmaktadır. Bu çalışmalar esnasında Ağrı Dağı’nda 204 cins, 55 familya ve 386 takson üzerinde incelemeler yapılmıştır. İncelemeler sonucunda bölgede 52 endemik takson tespit edilmiş ve bunlardan da 20 tanesinin Iğdır ili için endemik olduğu görülmüştür. Bölgedeki bitkiler oldukça zengin olduğu için yerel halkın gıda ve tıbbi amaçla kullanımı bakımından fazladır [7].

Bu kadar zengin bir bitki örtüsüne sahip Iğdır ili için bitki türlerini gösteren bitki tür kataloğu ve Iğdır botanik turizmi güzergâhları rehberi hazırlanmalıdır.

Ağrı Dağı “17.11.2004 tarihli ve 25643 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 2004/8078 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla” Ağrı Dağı Milli Park olarak ilan edilmiştir. Ağrı Dağının 5137 metre yüksekliği ile Türkiye’nin ve Avrupa Kıtası’nın en yüksek volkanik dağıdır ayrıca zirvesinde bulunan buzullar Türkiye’nin en büyük buzulunu oluşturmaktadır. Ağrı Dağının ulusal ve uluslararası kaynak değerlere sahip olmasından dolayı Ağrı Dağı ile yakın çevresini kaplayan 88.104 hektarlık alan koruma altına alınmıştır[25].

Ağrı Dağı “Milli Park alanı İran-Turan floristik bölgesindedir (Şekil 3.19.). Alanda tespit edilen türlerden 12’sinin endemik, 17’sinin tehlike kategorisinin hassas , 3’ünün ise tehlike altında olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bunlardan Ardıç, Gürgen, Huş, Kafkas Üçgülü, Kırmızı Üçgül, Aküçgül, Yabani Fiğ, Yabani Yonca, Kılçıksız Brom, Tilki Kuyruğu, Koyun yumağı, Yabani Arpa, Yabani Buğday ve Yabani Çavdar alanda yayılış gösteren önemli bitki türlerindedir” (Şekil 3.20.) [25].

3.3.8.Yaban Hayatı Gözlemciliği: (Fauna Turizmi)

Ekolojik işlevlerinin son halkasını oluşturan Akbabalar Iğdır Aras Havzasında yaşamaktadır. Akbabaların Doğu Anadolu bölgesindeki önemli yaşama alanları Kars ve Iğdır illerindeki Aras Vadisidir. Akbabalar popülasyonları ekolojik hayati öneme sahip olan kuşlardır, ancak türleri yok olmayla karşı karşıyadır. Iğdır’da bulunan akbaba türleri; Kara Akbaba (*Cinereous vulture*), Kızıl Akbaba (*Griffon vulture*), Sakallı Akbaba (*Bearded vulture*) ve Küçük Akbaba (*Egyptian vulture*)’dır [7].

Iğdır ilinin Karakoyunlu, Aralık ilçelerinde ve Aras nehrinde en büyük kemirici türlerinden birisi olan Su Maymunu (*Myocastor coypus*) yayılış göstermektedir. Nesli tehlike altında olan Su Maymunu (*Myocastor coypus*) daha önce Türkiye’nin en batısı olan Trakya bölgesinde görülmüştü ve daha sonra Türkiye’nin en doğusu olan Iğdır ilimiz de olduğu ilk defa kaydedilmiştir [7].

Iğdır’ın simgesi olan leylekler iklimin mikroklima özellik göstermesi nedeniyle yaz-kış ilde görülmektedir. Bunların dışında Iğdır ve bölgesinde Araptavşanı (*Allactaga williamsi*), Iğdır Çöl Faresi (*Meriones dahli*) gibi yabancı hayvanlarda yaşamaktadır [7].

Yaban hayatı gözlemciliği ekoturizm türleri içinde popüler olmaya başlamış bir turizm çeşididir. Iğdır ilinin faunistik açıdan ne kadar zengin olduğu görülmektedir. Iğdır’da “Iğdır Fauna Turizmi Güzergâhları” rehberi hazırlanıp doğal yaban hayatı alanlarını insanların seyrine sunarak Ekoturizm potansiyelini artırmak mümkün olabilir.

3.3.9.Foto Safari (Doğada Görüntü Avcılığı)

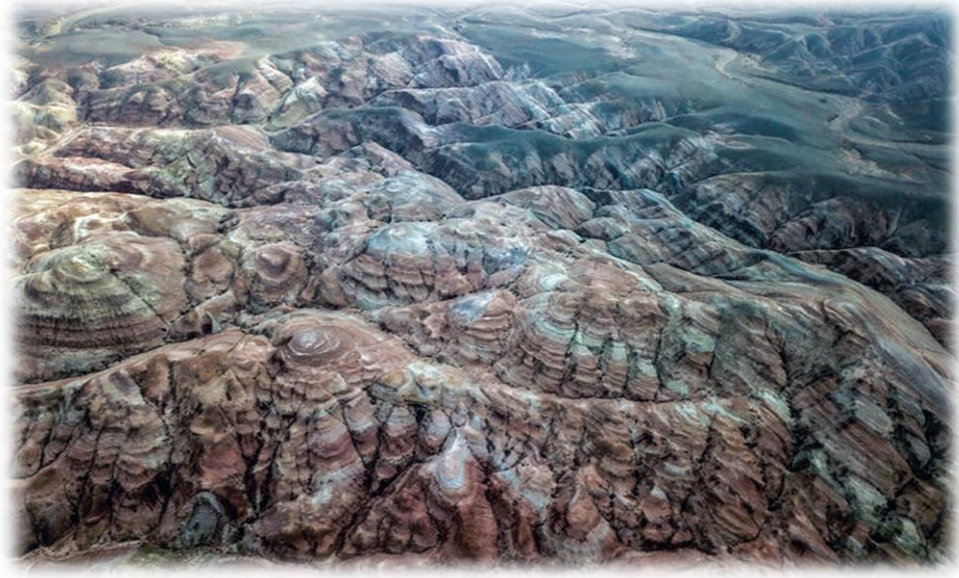
Iğdır, el değmemiş pek çok doğal güzelliklere sahip bir ildir. Flora ve fauna zenginliği, farklı kültürü, folkloru, müziği, yaşam şekli, yemekleri ve insanı ile foto safari için güzel bir şehirdir. Iğdır’ın Ermeni sınırında bulunan Tuzluca ilçesindeki "Gökkuşığı Tepeleri" doğal güzellikleri ile görülmesi gereken bir yerdir. Çoğu insanın haberinin bile olmadığı kızıl tepeler manzarasıyla büyülüyor. İlk bakışta çölü andırıyor ancak daha sonradan tepelerin bulunduğu bölgede farklı renklerle karşılaşmak mümkün. Foto safari tutkunlarına ilginç gelen bu bölge mükemmel bir

ortam oluşturmaktadır. Bazı turizm şirketleri tarafından bu tepelere geziler düzenlenip çok güzel fotoğraflar çekilmektedir (Şekil 3.21.-Şekil 3.22.).

ABD’de bulunan Grand Canyon National Park 1979 yılında Unesco Dünya Miras listesine alınmış ve her yıl bu parkı yaklaşık 5 milyon kişi ziyaret etmektedir [26]. Iğdır’da bulunan Gökkuşığı Tepeleri de Grand Canyon National Park’a benzerliği ile dikkat çekmektedir. Bu amaçla başta Turizm Bakanlığı olmak üzere pek çok seyahat acenteleri, bu bölgeye foto safari turları düzenleyerek, bu bölgenin eşsiz güzelliklerini tanımaya ve keşfetmeye yönelik çalışmalar yürütmeli, “Iğdır Foto Safari Güzergâhları” hazırlamalıdır.

Şekil 3.21. Iğdır Gökkuşığı Tepeleri [27]

Şekil 3.22. Iğdır Gökkuşuğu Tepeleri [27]

3.3.10. Tarım ve Çiftlik Turizmi

Tarım ve Çiftlik Turizminde turistler kırsal alanlarda konaklar, etkinliklerini köy yerinde tarıma dayalı olarak yaparlar. Türkiye’de turistlerin turizmden beklentilerinin gün geçtikçe değişmekte olduğu görülmektedir. İnsanlar artık kalabalık ve alışılmış turizm merkezlerinden uzaklaşmakta olup tamamlayıcı turizm türlerine yönelmektedir. Özellikle doğal hayatı birebir yaşamak, organik tarım yapmak isteyen turistler Tarım ve Çiftlik Turizmine yönelmektedirler.

Iğdır ili tarım ve çiftlik turizmi için potansiyel bir yerdir (Şekil 3.23.). İlin ekonomisinin büyük bir bölümü tarıma dayalıdır. Bunu nedeni, Iğdır ovasının Aras Vadisinin ortasında olması ve mikroklima bir iklime sahip olmasıdır. Eskiden kervan yolları üzerinde bulunan ilde 16.500 dolayında çiftçi ailesi bulunmakta olup şeker pancarı, karpuz, kavun, domates, kayısı, elma, şeftali, mısır, çeltik gibi çeşitli meyve ve sebzeler üretilmektedir. Özellikle Iğdır kayısı dünyaca ünlü olup sadece Iğdır ve Kağızman’da yetişmektedir. Iğdır ilinin doğal güzellikleriyle sunacağı çiftlik turizmi; gelen turistlere hem tarım ve hayvancılık, hem de diğer ekoturizm faaliyetlerini birlikte kullanabilmesini sağlar. Bunun yanında Iğdır’ın kültürel anlamda tanıtılmasına katkıda bulunulur ve yöre halkına ekonomik anlamda ek gelir kazanması sağlar.

Şekil 3.23. Iğdır Kayısı Kurutulması ve Bölgedeki Köyler (Resim; Bilge BÜYÜKHAN ÇATAK)

3.3.11. Kültür Turizmi

Iğdır tarihinin M.Ö ki yıllara dayanması bu bölgede Türk Milleti ve farklı medeniyetlerin kültürlerini görmeyi mümkün kılmaktadır. Ancak bu kültür değerlerimiz yeteri kadar korunmamakta ve hızla yok edilmektedir. İldeki önemli olan kültür turizm değerleri aşağıda sunulduğu gibidir:

Iğdır Kervansarayı: Harmandöven Köyü batısında yol üzerinde yer alan Kervansaray, Iğdır İline 31 km mesafede ayakta kalan en eski Türk eserlerinden biridir (Şekil 3.24.- Şekil 3.25.). Iğdır Kervansarayı 13. yy. sonlarına doğru Anadolu Selçuklu Devleti'nin yaptırmış olduğu Aynı ören yeri içerisinde yer alan Batum, Ani ve Doğu Beyazıt kervan yolu üzerinde bugünkü Harmandöven Köyü dışında yapılan son abidevi eserlerden biridir. Selçuklular döneminde özellikle sultan ve vezirlerin talimatları ile önemli yol güzergâhları üzerine kale görünümündeki bu büyük kolasallar Anadolu'da daha çokça yaptırılan açık avlulu ve kapalı hol sistemli plan çerçevesinde, inşa edilmişlerdir. Iğdır Kervansarayının diğerinden farkı plan olarak avlusunun olması ve tali bir yol üzerinde inşa edilmesidir [3].

Şekil 3.24. Iğdır Kervan Sarayı [5].

Şekil 3.25. Iğdır Kervan Sarayı (Resim; Bilge BÜYÜKHAN ÇATAK)

Karakoyunlu Mezarlık: Iğdır'ın Karakoyunlu İlçesinde bulunan mezarlıkta İki grup halinde mezar taşları yer almaktadır. Bu mezar taşlarının şekli koç heykeli benzer ve Dikdörtgen formludur. Mezarlıkta yaklaşık 1500 adet mezar taşı olduğu söylenmektedir. Mezarlık Dikdörtgen planlıdır mezarlığın batı yönünde bulunan eski tarihli mezar taşında hicri 1336 (Miladi 1918) tarihi yazılmaktadır. Mezar taşları tüf taşından yapılmış olup Hicri tarihli 1960'lı yıllara kadar kullanılmıştır. Dikdörtgen şeklinde mezar taşlarının ön yüzünde Hicri tarih, ölen kişiye ait iki veya üç satır Osmanlıca yazılar bulunmaktadır. Bu tarih ve yazılar önemli belge niteliğinde olup

Osmanlı dönemi oldukça büyük önem taşımaktadır. Bazı mezar taşlarının arka yüzlerine el oyma tekniğinde beş parmağı açık sağ el yapılmıştır. Yöre halkı tarafından bu sembolün “Beş Masum”u yani Hz. Muhammed’i, Hz. Fatma’yı, Hz. Ali’yi, Hz. Hasan’ı ve Hz. Hüseyin’i anlattığına inanılmaktadır. Bu mezar taşlarının dışında ortaçağ’da bu bölgede yaşamış olan Devletlerden Karakoyunlu ve Akkoyunlu’lara ait olduğu düşünülen koç-koyun mezar taşları da bu bulunmaktadır. Koç heykeli şeklindeki bu mezar taşlarından bölgede üç adet tespit edilmiştir, ancak bu taşlar oldukça fazla tahrip edilmiş bir durumdadır. Günümüzde de kullanımına devam edilen bu mezarlıktaki mezar taşları artık mermerden yapılmakta ve hatta bazı eski mezar taşları da yeni mermer taşlarla değiştirilerek mezarlıktaki taşlar orijinal yerlerinden alınmış, gelişi güzel bir şekilde mezarlığın ön tarafına dizilmiştir. Tarihimiz için önemli bir belge niteliğine sahip olan bu mezarlığın daha fazla tahrip edilmeden korunması ve ekoturizme kazandırılması gerekmektedir [3].

Anıt Müze: 1915-1920 yıllarında Iğdır ve köyleri Ermeni saldırılarının en yoğun olduğu bölgelerden biridir. Iğdır halkının büyük bir kısmı O dönemde (80 Bin den fazla) katledilmiş, sağ kalanlar ise kendi vatanlarından kaçmak zorunda kalmışlardır. Bu nedenden dolayı Ermeni saldırılarını sembolize etmek için anıt-müzenin Iğdır’da yapılmasına karar verilmiştir (Şekil 3.26.). Anıt Müze Iğdır’ın doğu girişinde yani İran, Azerbaycan ve Ermenistan’dan gelen yolların kavşağında yapılmıştır. Anıt inşaatı için bu yerin seçilmesindeki amaç, Komşu ülkelerden gelen misafirleri bu anıtla karşılamak ve düşündürmektir istenmiştir. Anıtın bulunduğu araziden, Ağrı Dağının güzelliği ve azameti de görülmektedir. Anıtın projesi Prof. Cafer Gayisi’ye aittir. Anıt Müze 01 Ağustos 1997 tarihinde yapılmaya başlanmış ve 05 Ekim 1999 tarihinde hizmete açılmıştır. Anıt’ın temelini 7,2 metre yüksekliğinde, yerden yüksekliği 43.4 metredir. Dolayısıyla Türkiye’nin en yüksek anıtıdır. Iğdır Şehri Türklerin yaşadığı geniş coğrafi mekânlardan biri olduğu için Avrasya bozkırlarında yaşamış hükümdarların ve ordu komutanlarının hatıralarına dikilmiş suni tepeler-kurganlar günümüze kadar yaşamaktadır. İç kısmında defin odası bulunan Kurganların bu eski geleneği Iğdır Anıtına da yansıtılmıştır. Ermenilerin katlettiği şehitlerin sembolik mezarı suni tepenin ortasında yerleşen daire planlı salon içerisinde bulunmaktadır. Salonun orta kısmında şehitlerin simgesel mezar taşı bulunuyor. Salonda, Ermeni vahşeti, açılan toplu mezarlara ait resim belgelerle

sergilenmektedir. Her ay 3.000 civarında ziyaretçi tarafından bu anıt müze ziyaret edilmektedir [3].

Şekil 3.26. Iğdır Anıt Müze (Resim; Bilge BÜYÜKHAN ÇATAK)

Karakale: İki vadi arasında Aras nehri ile Türkiye Ermenistan sınırının bulunduğu yerde sarp kayalıklar üzerine inşa edilmiştir. Karakale Iğdır İline 10 km uzaklıkta bulunur. Selçuklular tarafından 12. Yüz yılın sonlarında inşa edilen Karakale'den günümüze birkaç sur ve iki büyük kule ayakta kalmıştır. Arazinin konumuna uygun olarak dikdörtgen planlı yapılmış olan kalenin sur duvarlarının genişliği 1,5 metre olup yüksekliği ise 4 metredir, kuzey ucunda bulunan kulenin yüksekliği 7 metre, doğu ucunda ise dış cephesi tuf taşından yapılmış dairevi planlı bir tane daha kule vardır. Bu kalenin Selçuklulardan, Urartulardan ve eski tunç çağından kalma seramikleri örnekleri ayakta kalan yapıda bulunmaktadır. Karakale Iğdır'a başlangıç noktası ile Aras nehrinin geçit veren noktasında inşa edildiği için stratejik bir öneme sahiptir. Horasan harcından inşa edilmiş olup bu bölgede aynı mimari türünde örnekleri mevcuttur [3].

Karakoyunlu Kaya Mezarı: Karakoyunlu ilçesine yaklaşık 2 km uzaklıkta bulunan Kaya mezarı yöre halkı tarafından “*Mağaralar*” olarak adlandırılan mevkide bulunur (Şekil 3.27.). Urartular dönemine ait olduğu belirlenen ve bir kaya parçasının içinin oyulması yapılan mezar girişi yerden yaklaşık 15 m yükseklikte yer almaktadır. Mezarın tek odası olup duvardan bir iniş yapmak için zemin taşlarından seki oluşturulmuştur [3].

Şekil 3.27. Karakoyunlu Kaya Mezarı [5].

Asma Köyü Kaya Yerleşim Alanı: Bu alanda 1-2-3-4 ve 5 No’lu Mekânlar bulunmaktadır. 1 No’lu Mekân Asma Köyü’nün batısında yer almakta olup kayalıkların güney bölümündedir. Bu mekânda altı oda bulunmakta olup bu odalara dik merdivenlerle ulaşılmaktadır. Merdivenlerin genişliği 0.22-0.27 m, yükseklikleri 0.20-0.30 m arasında değişmektedir. Merdivenlerin üzeri önceleri kapalı iken, zamanla kayaların kopması sebebi ile merdivenlerin üzeri açılmıştır. Bu mekânın diğer bölümlerinde de yumuşak kaya kütlelerinin zaman içerisinde kopmalarının olduğu gözlenmektedir. [3].

2–3 No’lu mekânlar: Kayalıkların orta bölümünde yer alan tek odalı kaya odalarıdır. Köylülerin ifadesine göre önceleri küçük kapıları bulunan tek odalı evler iken, kayaların kopması sonucu dışarıdan birer niş şeklinde görülmektedir. Çok dik kayalığın iç kısımlarında yapıldığından bu mekânlara çıkılamamıştır [3].

3.No'lu Mekân: Kayalıkların orta bölümünde, kısmen girişi çökmüş olan oda zemin seviyesinde yer almaktadır. Köylülerce girişi çökmeden önce koyunlar için barınak olarak kullanılmış olan odanın zemini toprakla dolu olup, define arayıcıları tarafından birkaç kez kazılmış olduğu görülmüştür [3].

5. No'lu Mekân: Kayalıkların kuzey bölümünde yer alan, girişi güneye bakan mekân üç odadan oluşmaktadır. Pencereleri silmeli olup, girişi (Orta Bölüm) ise tahrip olmuştur. Ana mekân olarak düzenlenmiş orta bölüm, daha geniş ve büyük tutulmuştur. Çok dik kayalığın üst kısımlarında yapıldığından bu mekânın iç mekânları da gezilememiştir [3].

Kul Yusuf Kümbeti:

Bugün tamamen yok olan bir mezarlığın içerisinde yer alır (Şekil 3.28.). Kümbet, kül rengi kırmızı ve siyah yakın koyu gri renkli mahalli taşla kaplanmıştır. Dıştan görünümü sekizgen içten görünümü silindirik olan bir plana sahiptir. Kümbet piramidal bir külahla örtülüdür. Kümbet yarım daire fiste dilimlerinden, profilli kuşaklardan ve basit sütuncelerden oluşan süslemeler vardır. Doğu cephesinde Külâh gövde ve döşeme kaplamalarının bir kısmının sökülmesi, diğerlerinde yer yer kırılıp aşınması sonucunda yıkık konumdadır. İvedilikle onarıma ihtiyacı vardır. Kümbet bölgede tanınmış ve hatırı sayılır bir kişiye ait türbe olduğu anlaşılmaktadır [3].

Şekil 3.28. Iğdır Kul Yusuf Kümbeti [5].

Hakmehmet Şehitliği: Iğdır'ın her bölgesinde ayrı bir toplu mezar vardır. 5-7 Ekim 1999 yılında Kars Müze Müdürlüğü tarafından Atatürk Araştırma Merkezi ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi ile Iğdır ili Merkezinde bulunan Hakmehmet Köyünde eski bir su kuyusunda şehitlik kazısı yapılmıştır. Ermeni çeteleri tarafından katledilen Türk vatandaşları bu su kuyusunun içerisine doldurmuştur. Yerli ve yabancı basın önünde yapılan Kazı çalışmaları esnasında su kuyusu 11 m derinliğine kadar temizlenmiş ve 6 Ekim günü 98 şehide ait iskeletler çıkartılarak silahlı Ermeni çetelerinin yaşı, kadın, Çocuk demeden herkesi öldürdüğü belgelenmiştir. Yapılan bu kazı sırasında şehitnografik nitelikli taşıyan boncuk takılar, kolye, yüzük, ile giysi parçaları da bulunmuştur. Iğdır Valiliği tarafından bu alan etrafı tuğla duvarla çevrilerek şehitlik anıtı yapılmıştır (Şekil 3.29.) [3].

Şekil 3.29. Iğdır Hakmehmet Şehitliği [5].

Korhan Kalesi: Büyük bir kısmı defineciler tarafından yıkılmış olan kale Ağrı Dağı'nın kuzey yönünde bulunan 2120 rakımlı Karakaya tepesi üzerinde bulunmaktadır. Bölgede kaleye ait çift kademesi olan sur beden duvarı kalıntıları bulunmaktadır. Bu sur duvarları kesme taştan yapılmıştır. Kalenin iç kısımlarına inildiğinde su sarnıcına rastlanılmaktadır ancak bu sarnıcın içi taş ile doldurulmuştur. Kale Ağrı Dağı Kervan yolu üzerine yapılmıştır [3].

Suveren Kilisesi: Kilise Iğdır'ın Korhan yaylasında bulunmaktadır (Şekil 3.30.). Bakımsızlık nedeni ile üst örtüsünün tamamı yıkılmış bir durumda olan kilise yonca yaprağı şeklindedir. Kilisenin çok az bir bölümü ayakta durmakta olup duvarları sarımsı kesme taşla (Orta çağ tekniği) kaplıdır. Kilisenin bir an önce restorasyona ve Ekoturizme kazandırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır [3].

Şekil 3.30. Iğdır Suveren Kilisesi [5].

Yenidoğan Köyü Mezarlığı: Iğdır'ın Aralık ilçesine bağlı Ahura Köyünde bulunan mezarlık 1100 lü yıllarda kervan ticaret yolu üzerinde Ağrı Dağı'nın kuzey bölgesindedir (Şekil 3.31.). Bu bölgede Iğdır Kalesi, kilise, mezarlık ve ören yerini ait günümüze temel izlerini gösteren sadece yapı kalıntıları kalmıştır. Bu alanda bulunan yapılar moloz taş örtülü olup, yalnızca toprak kullanılmıştır. Bölgede ayrıca değirmen kalıntısı ve değirmen taşına rastlanmıştır. Mezarlık alanı yerleşim alanının kuzey yönünde Korhan Kalesi ve Suveren kilisesi arasındaki bölgede yer almaktadır. Mezarlık içerisinde Katolik ve Ortodokslara ait olduğu düşünülen üzerinde haç ve değişik figürleri bulunan mezar taşları bulunmaktadır. Bu mezarlık Ağrı Dağının eteklerinde doğa turizmi açısından eşsiz bir konuma sahiptir. Define arayıcıları tarafından mezarlar büyük ölçüde tahrip edilmiş olup koruma altına alınması gerekmektedir [3].

Şekil 3.31. Yenidoğan Köyü Mezarlığı [5].

Gedikli Köyü Anıt Mezarlığı: Asılsız soykırım iddiaları ile mücadele kapsamında, Türk Tarih Kurumu, 100. Yıl Üniversitesi ve Kars Müze Müdürlüğü'nce Iğdır İli Tuzluca İlçesi, Gedikli Köyü'nde 26–27 Mayıs 2003 yılında şehitlik kazısı yapılmıştır. Yapılan kazı sonucunda İzzettin Satı adlı şahsın evinin bahçesindeki eski samanlık ve çevresinde 100 den fazla şehidin iskeletine ulaşılmıştır. Ermeni çeteleri tarafından şehit edilenlerin naaşlarında yanık ve darp izlerine rastlanılmıştır. Ayrıca şehitlikte etnografik nitelikte giysi, takı ve mutfak eşyaları da bulunmuştur. Gedikli Köyü anıt mezarlığı 300 m2 lik bir alan içerisinde bulunmaktadır [3].

Yüceotağ Kalesi ve Yerleşim Alanı: Iğdır ili Tuzluca İlçesi, Yüceotağ Köyü'nde bulunan Kayabaşı diye adlandırılan mevkide kayalıklar üzerinde bulunmaktadır (Şekil 3.32.). Yaklaşık 1.5-2 km lik alanı kapsayan bu yerleşim alanının bulunduğu kayalık Yukarı Sutaşı, Hamur Kesen ve Kuruağaç köylerinin arasında tek oyuk tepenin içinde yer alır. Kayalopik tarzda ele alınmış sur duvarlarına sahip olan kale kayalığın kuzeyinde bulunur. Büyük bir bölümü tahrip olmuş kalenin güneybatı kısmında sağlam kalmış yaklaşık 3 m yüksekliğinde bir yuvarlak burç bulunmaktadır. Ayakta kalan duvarların kalınlığı iki metre civarındadır. Bu bölgenin yerleşim yeri oldukça geniş bir alanı kapsamakta olup kalenin güneybatısındaki kayalığın tamamına yayılmış durumdadır. Batı alt yamaçta Kible Taşı Deresi geçmekte olan bölgede

yerleşim yerlerini gösteren temel izleri bulunmakta olup çok sayıda seramik parçaları görülmektedir [3].

Şekil 3.32. Yüceotağ Kalesi ve Yerleşim Alanı [5].

Tuzluca Aslanlı Kulesi (Anıt): Iğdır İli, Tuzluca ilçesi Aslanlı Köyünün 1,5 Km. kuzeybatısında çevresine hâkim bir tepede küçük bir boyutta Aslanlı Köyü Kalesi bulunmaktadır. Bu yerleşim yerinde çok az sayıda da olsa seramik parçaları bulunmakta ve kalede yer yer sur izlerine rastlanılmaktadır [3].

Tuzluca Aşağı Katırlı Mezarlığı: Iğdır İli, Tuzluca İlçesi Aşağı Katırlı Köyü sınırları içerisinde bugün mezarlık olarak kullanılmakta olan Aşağı Katırlı Mezarlığında bir tane koçbaşı mezar taşı vardır. Ne zaman yapıldığı belli olmayan Koç Başlı mezar taşı günümüze ait bir mezarın üstüne yerleştirilmiş olup bu mezarlık 2006 yılında revize edilmiştir [3].

Tuzluca Üçkaya Köyü Osmanlı Kışlası: Iğdır ili Tuzluca İlçesi, Üçkaya Köyü'nün güney doğusunda askeri amaçlı moloz taşların üzeri yontulmak suretiyle sade bir şekilde yapılmıştır (Şekil 3.33.). Mevki bakımından köye hakim bir konuma sahiptir. Kapı ve penceresi günümüzde sökülmüş üst kısmı yıkılmış bir durumdadır. Güçlendirmek için yamaç kısmının alt tarafına koruma duvarları yapılmıştır. Kışlanın batısından Eğritaş Deresi geçmektedir [3].

Şekil 3.33. Tuzluca Üçkaya Köyü Osmanlı Kışlası [5].

Tuzluca Köroğlu Kalesi: Iğdır'ın Tuzluca ilçesine bağlı Rağbet Köyü'nün Güneydoğusunda Aras nehrinin geçtiği boğazı kontrol altına almak için kayalıkların en uç noktasına moloz taş örgülü ve harçlı olarak yapılmıştır. Kuzey yönde olan kalenin girişi batı kısmında bakmaktadır. Kalenin doğu yöne bakan kısımlarında dikdörtgen tarzda ana kayaya oyulmuş odacıklar vardır. Kale içinde bir birlerine bağlantılı merdiven izlerine rastlanılmaktadır. Kalede 9 basamakla çıkılan düzeltilmiş bir zemin bulunmakta ve burası en uç kısmı olabilir, burada 2 stel altlığı bulunmaktadır. Kalenin bulunduğu dağın dibinde yerleşim izlerine, Kalenin batı alt kısmında kayaya oyulan mezarlar ve bu alanda bol miktarda seramiklere rastlanılmaktadır [3].

Tuzluca Aktaş Köyü Mezarlığı: Tuzluca ilçesinin Aşağı Aktaş Köyü'nde bulunan bu mezarlık kayalıkların üzerindedir. Bu kaya mezarı tek odalı ve dikdörtgen girişlidir. Bu mezarların giriş kısımların da ve çevresinde kabartmalı figür, bezeme ve yazı izlerine rastlanmıştır. Bu alanda da bol miktarda seramiklere rastlanılmaktadır [3].

Tuzluca Aras Köprüsü: Tuzluca ilçesinin girişinde günümüzde atıl durumda olan Kars –Tuzluca Eski Karayolu üzerinde yer alır. Kesin inşa tarihi bilinmemekle birlikte

20.yy'ın başında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Üst yürüme yolu topraktan oluşan köprü tek kemerden oluşur. Kemer kısmı düzgün kesme taş ile yapılmış olup dereden gelen toprak kemerin büyük bir bölümünü dolmuş durumdadır. Köprünün bulunduğu yerde korkuluk izine rastlanmamıştır. Kesme taş kaplama yapıp yapılmadığı anlaşılamamıştır olan kemerin yaslandığı kısımlarda moloz iç dolgu görülmektedir [3].

Yukarı Katırlı Kalesi ve Yerleşim Alanı: Iğdır'ın Tuzluca İlçesine bağlı Yukarı Katırlı Köyü'nde yer almaktadır. Köye ve ovaya hakim olan bir tepe üzerine inşa edilmiş olan kale'nin güneydoğusunda, Çağdaş Aşık Hüseyin Kalesi yer almaktadır. Yukarı Katırlı Kalesi'nin yapı temeli dikdörtgen planlı, güneybatısında ön yüzü düzeltilmiş taşlarla yapılmıştır. Kalenin kuzey kısmında sur kalıntıları ve batı yönü doğal tahkimli, tespit edilmiştir. Yerleşim alanı, kalenin kuzey yönü ile kuzeydoğusu yönünde yer almaktadır. Bu yerleşim alanındaki yapılardan kalan temel izlerine bakıldığında yapıların dikdörtgen planlı ve birkaç odadan oluştuğu anlaşılmaktadır. Yerleşmenin bulunduğu alanda devetüyü renginde, açık kırmızı renkte ve kahverengi çanak-çömlek parçalarının bolca görüldüğü tespit edilmiştir [3].

Tuzluca Gedikli 1 Kalesi: Iğdır'ın Tuzluca İlçesine bağlı Gedikli Köyü'nün Güneyinde oldukça yüksek doğal tahkimli çevreye hâkim bir tepeye yapılmıştır. Kalenin ne zaman kim yada kimler tarafından yapıldığı bilinmemekle birlikte oldukça tahrip olmuş bir durumdadır. Kalenin doğu yönünde sur duvarlarının temelleri bulunmaktadır. Kalenin sur duvarları iri yontu taşlardan oluşmaktadır. Bu alanda devetüyü renkli hamurdan oluşan kendinden astarlı çanak-çömlek parçalarına rastlanılmaktadır [3].

Tuzluca Gedikli 2 Kale: Iğdır İli, Tuzluca İlçesi Gedikli Köyü'nün Güneydoğusunda oldukça yüksek doğal tahkimli çevreye hâkim bir tepeye yapılmıştır. Gedikli 2 Kalesi, Gedikli 1 Kalesi'nin yaklaşık 3 km kuzeydoğusundadır. Oldukça tahrip edilmiş yıkık konumda olan kaleye ait sur ve yapı temel izlerine yer yer rastlanılmaktadır. Kalenin bulunduğu yerde açık kırmızı ve devetüyü rengi çanak-çömlek parçalarına rastlanmakta ve yaklaşık 3 m genişliğinde antik yol kalenin kuzey-doğu yönünde bulunmaktadır [3].

Tuzluca Aşık Hüseyin Kalesi ve Yerleşim Alanı: Iğdır'ın Tuzluca ilçesine bağlı Aşık Hüseyin Köyü'nün kuzeydoğusunda Çevreye hakim olan iki tane yan yana tepenin üzerine kurulmuştur. Buluntular Kuzey batı yönünde bulunan tepesinde daha fazladır. Kalenin bulunduğu alanda yontu taşlarla örülmüş sur yapı duvar kalıntıları yer almaktadır. Bölgede defineciler tarafından açılan çukurlarına gözlemlenmiştir. Oldukça tahrip edilen kalenin yüzey buluntularının siyah, açık ve kırmızı çanak çömlek parçalarından oluştuğu görülmüştür. Kalenin yerleşim alanlarından Aşağı şehirde, kaledeki gibi yoğun tahribat söz konusu olduğu şehre girişi sağlayan antik yol buluntularına yapı temel izleri ve (sütunlar ve heykel alttığı sıvı akıtmak için taşa oyulmuş kanallar) açık hava kült alanı olabilecek bir alan tespit edilmiştir. Kalenin güneydoğusundaki yerleşme yerinde günümüzde halen Aşık Hüseyin Köylülerince hayvanların su ihtiyacını karşılamak için kullanılan bir gölet bulunmaktadır. Defineciler tarafından yapılan kazılar sonucu yoğun bir tahribata uğrayan yerleşim yerine ait gölet yakınlarında mezarlık alanı tespit edilmiştir. Bu alanda bulunan bulgular Urartu'ların tipik bir yerleşmesini göstermektedir [3].

Tavşantepe Kalesi Ve Yerleşim Alanı: Iğdır ili Tuzluca İlçesinde bulunan Üçkaya Köyü'nün batı yönünde yer almaktadır. Yoğun tahribat olan bölgede temel izleri ile kale sur duvarlarına rastlanılmaktadır. Ayrıca yıkıntılar arasında ve civarında herhangi bir kitabeye rastlanmamakla birlikte tepe eteğinde tarihi yapı izleri ve bol miktarda seramik kalıntıları tespit edilmiştir [3].

Tuzluca Sürmeli Köyü Kalesi: Iğdır ili Tuzluca İlçesi'nde bulunan kale Sürmeli Köyü'nün doğu yönündeki kayalıkların üzerinde yer almaktadır. Kalenin büyük bölümü yıkılmış durumdadır ve duvarlarına ait moloz taşları bulunmaktadır. Bu taşlar kalenin şekli hakkında bilgi vermektedir. Kuzeyinden Aras Nehri geçen kale Sınır boyunda bulunur. Hudut karakolumuz kalenin güneydoğusunda bulunmaktadır. Kalenin batı ve kuzey kısımları Doğal dik kayalıklara yerleştirilmiş, kalıntılardan girişin güney yönündeki bölümlerde bulunduğu düşünülmektedir. Bu bölgede kesme taş malzeme ve çokça seramik kalıntılara rastlanmıştır [3].

Tuzluca Bahçecik Köyü Kız Kalesi: Büyük bir bölümü tahrip olan kale Iğdır'ın Tuzluca İlçesinin Bahçecik Köyü'nün güney yönünde yer alan kayalıkların üzerinde

bulunur. Diğer kalelere oranla daha az miktarda seramik olduğu gözlemlenen kale moloz taşlarından oluşan örgülü ve harçlı sur duvarının kalıntıları görülmektedir [3].

Karakoyunlu Kalesi Ve Yerleşim Alanı: Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 1. derece Arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmiş olan kale ve yerleşim alanı Karakoyunlu İlçesi'nin yaklaşık 2 km güneydoğusunda yer almaktadır. Burada bulunan tepe şeklindeki kayalıklarda kale kalıntıları, yerleşim izini gösteren kalıntılar ve kayalıkların kuzey kısmında ise sur duvarlarının temeline, büyük blok taşlardan kale mevcudiyetine rastlanılmaktadır. Ayrıca bu bölgede bol miktarda seramik kalıntısına rastlanılmaktadır. Kalenin Yerleşim alanının doğusunda hâkim bir noktada Nekropol alanı yer almaktadır. Yoğun kaçak kazıların yapıldığı mezarlık alanında bulunan mezarlar Orta Anadolu da bulunan mezarlarla büyük oranda benzerlik göstermektedir. Ayrıca kayalıkların bulunduğu alan üzerinde düzeltilmiş Kült alanı bulunmaktadır(Açık hava toplantı alanı).Bu alan ölü kültü ile ilişkili olduğu ve belli dönemlerde burada toplanılarak dini merasimler yapıldığı düşünülmektedir. Bu alanda ayrıca adak kesme yeri, stellerin (Genellikle yazıt, bezeme ya da her ikisini de içeren ve dik bir biçimde zemine yerleştirilen dar levha) yerleştirildiği kayaya oyulmuş yuvalarda tespit edilmiştir [3].

Hadımlı Köy Mezarlık Alanı: Iğdır ili Tuzluca ilçesi Hadımlı Köy'ünde iki ayrı mezarlık alanı tespit edilmiştir. 1. no'lu mezarlık alanı Köy içerisinde yer almaktadır. Oldukça tahrip olmuş olmasına rağmen, üzeri figürler ve Arap harfleri ile yazılı mezar taşları bulunmakla birlikte Hicri 1200–1300 'lü yıllara ait olduğu tahmin edilmektedir. Köyün kuzeyinde ki tepenin yamaçlarında ise 2 No'lu mezarlık alanı bulunmaktadır. Yine üzerleri Arap harfleri ile yazılı mezar taşları bulunmakla birlikte Hicri 1200–1300 lü yıllara ait olduğu düşünülmektedir. Ayrıca taşlar kırmızı ve siyah renkli olup bazı taşların üzerlerinde çizme, at, ibrik, silah, kılıç, tabanca, kilim tarağı gibi farklı motiflerle bezeniş İslam öncesi Türk geleneğinin bir parçası olduğunu gösterir [3].

Melekli Mezarlığı: Iğdır İli Merkeze bağlı Melekli Beldesi içerisinde de Melekli Mezarlığı yer almaktadır. Oldukça bakımsız durumda olan bu mezarlık alanı içerisinde koçbaşı mezar taşları bulunmakla birlikte oldukça bakımsız bir durumda olan eski mezar taşları kısmen tahrip edilmiştir [3].

Mezarlık içerisinde Hoca Seyit ait olduğuna inanılan ve yatır olarak kabul edilen bir mezar bulunmaktadır. Bu Hoca Seyit ait mezarda insanlar mumlar yakılmakta adaklar adanmaktadır [3].

Aşağı Erhacı Köyü Mezarlığı, Kaya Mezarı Ve Kült. Alanı: . Iğdır'ın, Merkezine bağlı Aşağı Erhacı Köyü'nün doğu yönünde tek odadan oluşan bir kaya mezarı ve önünde düzeltilmiş bir kayalık alan bulunmaktadır ve kült alanı olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Ayrıca Köyü'n doğusunda bulunan kaya mezarımında yer aldığı kayalık mevki ile köy yerleşim yeri arasında koç başlı mezar taşlarının yer aldığı tarihi bir mezarlık alanı bulunmaktadır. Bu alanda oldukça bakımsız durumda ve koçbaşlı mezar taşları da dahil bir çoğu devrilmiş durumdadır [3].

Kaya mezarlarının olduğu yerde iç kısmı kabaca işlenmiştir olup mezar girişi kısmen tahrip edilmiş edilmiştir. Kaya mezarlarının duvarlarında yazılı resim ve niş vardır. Günümüzde halen adakların kesildiği, mumların yakıldığı kaya mezarlarının giriş kısmının batısında kült alanı mevcuttur. Bakımsız durumda olan bu alanda kaçak kazılar yapılmakta ve bu kazılar esnasında ortaya bol miktarda seramik parçası çıkmıştır. Bu kaya mezarı Garip Seyit Mezarı olarak adlandırılmaktadır. Bu kaya mezarının güneyinde Kız Kalesi bulunmaktadır [3].

Aşağı Erhacı Köyü Oğlan Kalesi: Aşağı Erhacı Köyü'nde yaşayan halk tarafından sıralı iki tepe üzerinde bulunan yerleşim kalıntıları Oğlan ve Kız kalesi olarak adlandırılmaktadır. Oğlan Kalesi daha büyük bir alanı kapsamaktadır. Bu alan yörede kale olarak isimlendirilmektedir ancak kalıntılarda sur ve burç izine rastlanmamıştır. Tepe üzerinde yapı kalıntıları ve bol miktarda seramik kalıntılara rastlanmıştır [3].

Aşağı Erhacı Köyü Kız Kalesi: Aşağı Erhacı Köyü'nün güneyinde yer alan Kız Kalesi Oğlan Kalesi'nin kuzeydoğusundaki kayalığın üzerindedir. Bu alanda yerleşim kalıntıları bulunmakta ancak kalıntılarda sur ve burç izleri bulunmamasına rağmen yörede kale olarak adlandırılmaktadır. Kız Kalesi Oğlan Kalesine göre daha küçük bir alanı kaplamaktadır ve az oranda seramik parçaları ile bunun yanında işlenmiş obsidyen parçaları bulunmaktadır. Bu bölgede Garip Seyid mezarı olarak bilinen kaya mezarı bulunmaktadır ve mezarın giriş kısmı kız kalesi yönüne doğru bakmaktadır [3].

Küllük Köyü Mezarlıkları: Iğdır İli, Merkez İlçe Küllük Köyü'nde 2 adet mezarlık bulunmaktadır. Küllük Köyü 1 no'lu mezarlık alanında bir tane koçbaşı mezar bulunmaktadır. Gövde hatları köşe genli olan mezar taşının boyun bölümünde madalyon (dağdağan) bulunmaktadır. Bu mezarlıkta bazı mezar taşlarında Osmanlıca yazılar yer almaktadır. Küllük Köyü'nün kuzeyinde Küllük Köyü 2 nolu mezarlık alanı bulunmaktadır. Bu alan yaklaşık 3-4 dönümlük yeri kapsamaktadır. Bu alanda da Osmanlıca yazılı mezar taşları düzensiz olarak bulunmaktadır. 2 nolu mezarlık alanında bazı mezar taşlarında geometrik ve Figüratif bezemeler işlendiği görülmektedir. Ayrıca alanda bulunan köstebek çukurlarında taştan örülmüş duvar izleri rastlanılmış olup alanda yoğun çanak çömlek parçaları tespit edilmiştir [3].

Ağaver Köyü Mezarlığı: Merkez İlçe Ağaver Köyü mezarlığında 2 tane koç başlı mezar ve Osmanlıca yazılı mezar taşları vardır. Mezarlık 3-4 dönümlük bir alan üzerine yer almaktadır. Koçbaşı mezar taşlarının baş kısmı oldukça büyük, gövde hatları köşegenli ve boyun bölümüne madalyon (dağdağan) şekli işlenmiştir [3].

Hakmehmet Köyü Mezarlıkları: Iğdır İli, Merkez İlçe Hakmehmet Köyü'nde 2 adet mezarlık bulunmaktadır. Bu mezarlıklardan Hakmehmet-1 no'lu mezarlığında 7 tane gövdeleri dikdörtgen şeklinde koçbaşı mezar taşı bulunmaktadır. Bu mezar taşlarına Osmanlıca yazılara rastlanılmaktadır ve yazılar gövdenin sırt kısmında ile yanlarındadır. Yaklaşık 4-5 dönümlük alanı kapsayan bu alanda bir adet mezar odası ile iki adet lahit bulunmaktadır [3].

Hakmehmet 2 nolu mezarlığında bir adet koçbaşı mezar taşı bulunmaktadır. Mezarlık alanında düzensiz bir şekilde serpilmiş Osmanlıca yazılı mezar taşları da mevcuttur. Bu alanda yaklaşık 3 dönümlük alanı kaplamaktadır [3].

Kasımcan Köyü Mezarlığı: Kasımcan Köyünde bulunan Mezarlık alanı yaklaşık 3 dönümlük bir yeri kaplamaktadır. Bu mezarlıkta bir tane başı kopmuş, yan kısımlarında Arapça alfabe kullanılarak yazılan yazıların bulunduğu koçbaşı mezar bulunmaktadır. Ayrıca mezarlıktaki mezar taşları üzerinde Osmanlıca yazılar mevcuttur (hicri 1315 ve yakın tarihler okunmuştur). Bu mezarlık alanının kuzey doğusunda, üzeri yeni malzemelerle yapılmış halkın ziyaret edip mum yaktığı ve yatır olduğuna inanılan bir mezar yer almaktadır [3].

Kırıkdirek Mezrası: Iğdır İli, Kavaktepe Heydo (Kırık Direk) Mezrası Korhan Arkeolojik Sit Alanı'na patika bir yol ile bağlantılı 1553.cü parselde yer almakta ve bulunduğu yer bir sit alanı içerisinde değildir. Kırıkdirek Mezrası göçerlerin çadırlarla barındığı yamaç yerleşim yeridir. Ancak Kavaktepe Heydo (Kırıkdirek) Mezrasının üst kısımlarında değişik şekillerde mezar taşları bulunmaktadır. Bazı mezar taşlarının haç motiflerinin olduğu gözükmekte bazılarında ise sandık tipli (sanduka) Türk mezar taşlarının da bulunmaktadır. Buralarda yaşayan yerel halk bu alanda çok sayıda mezar taşlarının koç tipli olduğunu ancak zamanla taşların birçoğunun orijinal yerlerinden kaldırıldığı ve götürüldüğü belirtilmiştir [3].

Karakoyunlu Lisesi: Iğdır İli Karakoyunlu yöre halkı 1918 yılında Ermenilere karşı büyük mücadeleler vermiştir, o tarihte köy olan Karakoyunlu Muhtarlığının 1928 yılında Atatürk'e gönderdiği bir heyetin isteği üzerine ilkokul binası olarak yaptırılan bina bugün Karakoyunlu İlçesinde yer alan lise binasıdır (Şekil 3.34.) [3].

Şekil 3.34. Karakoyunlu Lisesi [5].

Kolikent Kümbeti: Iğdır'ın Aralık İlçesi Kolikent Köyü mezarlık alanında düzgün sekizgen planlı ve her kenarı yaklaşık 2 metre genişliğinde kümbet yer almaktadır

(Şekil 3.35.). Kumbetin çatısında ve duvarlarında yoğun tahribat bulunmaktadır. Duvarlar yaklaşık 50 cm kalınlığında 160 cm yüksekliğindedir ve düzgün kesme taşlarla örülmüştür. Kumbetin kubbesi yaklaşık 140 cm yüksekliğinde ve yukarıya doğru sivrilen formdadır. Kubbenin üstünde ya da çevresinde herhangi bir kitabe rastlanılmamıştır. [3]

Şekil 3.35. Kolikent Kumbeti [5].

Ortaköy Mezarlığı: Iğdır'a bağlı Aralık İlçesinin Ortaköy mezarlığı 3 dönüm olan bir arazide bulunmaktadır. Bu alanda dikdörtgen, oval ve yamuksu (trapezoid) formda mezar taşları bulunmakta ve üzerinde Osmanlıca yazılar bulunmaktadır. Bu mezar taşlarından hicri 1235–1335 tarihleri okunmaktadır [3].

Asma Köyü Kaya Mezarlığı: Iğdır İli, Merkez İlçeye bağlı Asma Köyü'nde Gül Mevkii denilen bölgede orijinalinde kaya mezarı olan bugün mescit olarak kullanılan bir yapı tespit edilmiştir (Şekil 3.36.). Bu kaya mezarlığı Köyün orta kısmının da yer almakta olup doğuya bakan girişi daha önce kapalı iken 20 ile 30 yıl önce burada köylüler tarafından temizlenerek açılmıştır. İçi iki bölümlüdür, Oda yüksekliği 2 m civarında, güneydeki oda 2,55 m genişliği ve 5 m derinliğindedir. Kaya mezarının doğu yönündeki girişi moloz taş duvar ve ahşap kapıyla kapatılmıştır [3].

Şekil 3.36. Asma Köyü Kaya Mezarlığı [5].

Karakoyunlu Kalesi Yerleşim Yeri: Karakoyunlu İlçesi'nin 2 km güney doğusunda bulunan mağara ve tepe ismiyle adlandırılan kayalıklarda bulunmaktadır. Bu alanda mevcut olan kalıntılar kale ve yerleşim yerine aittir. Ayrıca bu kayalığın kuzey bölümünde Babek Mağarası bulunmaktadır. Bu yerleşim alanında bol miktarda seramik kalıntısı bulunmaktadır. Bu yerleşim alanının doğusunda da Nekropol alanı vardır. Bu alanda da yoğun kaçak kazılar yapılmıştır. Ayrıca kayalık alanının üzerinde kült alanı (açık hava tapınım alanı) yer almaktadır. Bu açık hava alanında muayyen zamanlarda toplanıldığı, mabedinin ölü kültü ile ilişkili olduğu dini merasimler yapıldığı düşünülmektedir [3].

3.3.12. Akarsu Turizmi

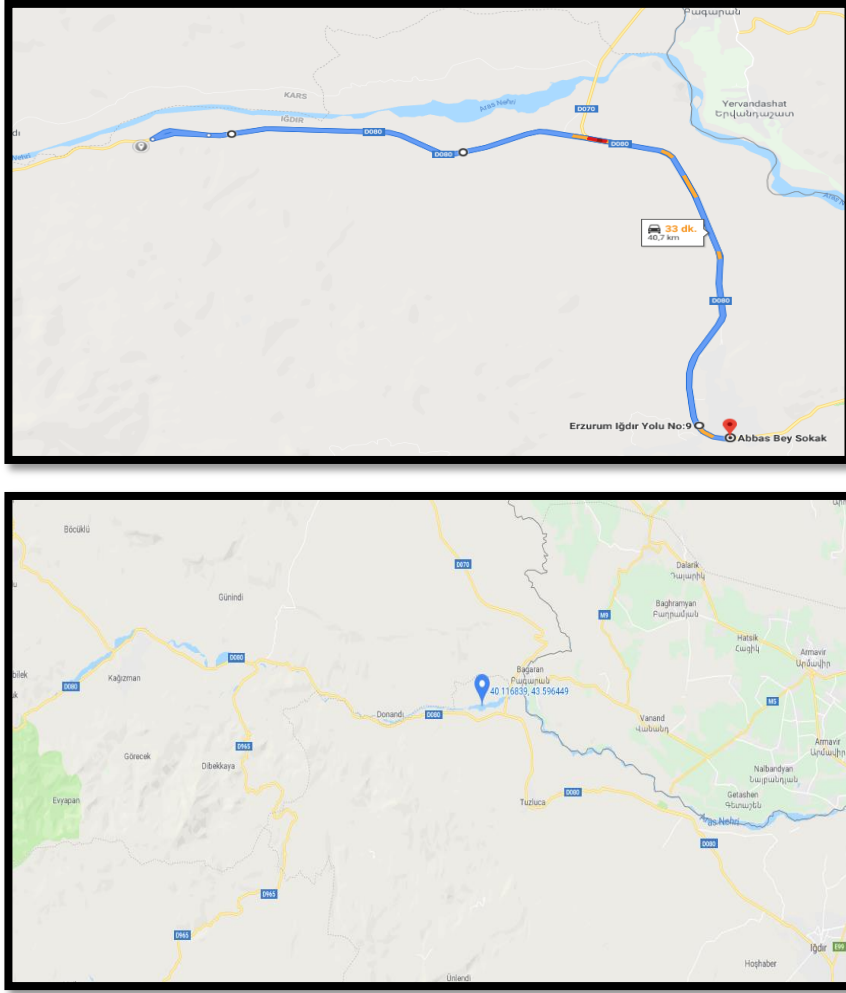
Türkiye doğal akarsu kaynakları bakımından zengin bir ülkedir. Ülkemizde bulunan bu akarsu kaynakları farklı özellikler arz eder ve değişik kullanım olanakları sunar. Akarsularımızın büyük kısmı doğa turizminin önde gelen dallarından biri olan “akarsu turizmi” için önemli bir potansiyele sahiptir.

Aras Nehri: 1072 km uzunluğunda olan nehir Bingöl Dağları'ndan doğarak Iğdır il sınırından geçerek Türkiye-Azerbaycan, Türkiye-Ermenistan ve Azerbaycan-İran sınırının bir bölümünü oluşturur (Şekil 3.37.). Kafkasların en büyük nehirlerinden

biri olan Aras Nehrinin 548 Km'si Türkiye sınırları içerisinden geçer. Ayrıca Iğdır ili Tuzluca İlçesi Yukarı ıyıklı Köyüne yakın olan mevkide doğa harikası, 258 kuş türüne ev sahipliği yapan Aras Kuş Cenneti de bulunmaktadır(Şekil 3.38.). Aras nehri ekoturizm tutkunlarına Kuş Gözlemciliği ve Akarsu Turizmini bir arada yapabilme olanağı sağlayan muhteşem bir güzelliğe sahiptir [5].

Şekil 3.37. Aras Nehri [28]

Şekil 3.38. Aras Nehri Yukarı Cıyıklı Kuş Cenneti (Google Earth Adresinden Alınmıştır.)

Karasu Çayı: Ağrı Dağı eteklerinde doğa harikası Karasu Ağrı Dağının buzul sularından beslenmektedir (Şekil 3.39.). İğdir Karakoyunlu ilçesi Bulakbaşı Köyünden başlayıp İğdir aralık ilçesinde Aras Nehrine dökülmektedir. Aktığı güzergâhlarda irili ufaklı su göletleri oluşturmaktadır. Birçok yaban hayvan için yaşama alanı olan Karasuda çeşitli balık türleri, yaban tavuğu, yaban ördeği, su kaplumbağası, su yılanı, çeşitli türlerde balıkçıl ile su maymunu yaşamaktadır. Ana yurdu Güney Amerika olan su maymunları ülkemizde Edirne ve İğdir karasuda görülmektedir. Bu kemirgen hayvanların yaşayan erkekleri 7-8 kilo ağırlığında, dişileri ise 5-6 kilo ağırlığındadır. Söz konusu su maymunlarının nesilleri tükenme tehlikesi altındadır. Karasu çayı da ekoturizm tutkunları için görenleri hayran kaldığı doğa harikası bir yapıya sahiptir [5].

Şekil 3.39. Karasu Çayı [5].

3.3.13. Yöresel Ürünler ve El Sanatları Turizmi

Iğdır yöresi geleneksel el dokumaları konusunda oldukça zengin bir yerdir. 20-30 yıl öncesine kadar Iğdır kadınlarının yaptıkları Kafkas halıları, Halı yastıkları, motiflerle süslü yün ve pamuktan çoraplar, kazaklar, hırkalar tezgâhlarda yerini almaktaydı. Ancak teknolojinin gelişmesiyle birlikte makine ürünlerinin bu alana girmesiyle el sanatları rafa kaldırılmış durumdadır. Bazı evlerde yapılan el örmecileri dışında ekonomik değer taşıyan önemli bir sanat dalı yoktur.

Iğdır Üniversitesi yörede kaybolmaya yüz tutmuş kilim ve halıların tekrardan işlenmesi için İŞKUR, İl Özel İdaresi ve Halk Eğitim Merkezi (HEM) iş birliğinde bir proje başlatılmıştır. Bu proje kapsamında Anadolu'da geçmişte yapılan halı ve kilimlerde kullanılan motiflerinde işlendiği, gelecek kuşaklara aktarılabilecek halı ve kilimler üniversitenin Karaağaç kampüsünde kurulan atölyelerde işlenmektedir.

Üniversitenin Güzel Sanatlar Fakültesi tarafından hayata geçirilen bu proje sayesinde kurslara katılan ev hanımları ve Bölümü öğrencileri hem meslek öğreniyor hem de İŞKUR'dan maaş alarak ev ekonomilerine katkıda bulunuyorlar [29].

3.3.14. Festival Turizmi

Nevruz Bayramı: Her yıl 19-21 Mart tarihleri arasında ilkbaharın gelmesiyle tabiatın uyanması ve her şeyin yeniden doğduğuna inanılan Nevruz Iğdır'da bir

festival niteliğinde kutlanmaktadır. İğdır halkı büyük bir sevinç ve sabırsızlıkla Nevruz'un gelmesini beklemektedir. İğdır ve yöresindekiler nevrüz gelmeden bir ay önce hazırlıklarına başlarlar; evler boyanır, temizlikler yapılır, mezarlıkların tadilatı yapılır. Nevruz Türklerin Ergenekon'dan çıkışı olarak da bilinmektedir. Bayram havasında kutlanan Nevruz şenliklerinde birbirinden güzel ve görkemli etkinlikler yapılmaktadır. Nevruz'dan bir hafta önce mezarlıklar ziyaret edilir, dualar okunur, mezar üstlerinde çerezler, meyveler, içecekler dağıtılır. Her aile evine bolca çerez, meyve ve yumurta stoklar, çünkü gece olunca gençler ile çocuklar sokaklara çıkar kapılar çalınır evlere mendil atılır ve evdekiler mendilleri kimin attığını görmeden çerez ve şekerlerle doldururlar. Sabahın ilk ışıklarıyla erken uyananlar kovalarını suyla doldurur birbirlerini ıslatır, soğan kabuğu ile kaynatılıp kırmızı renge boyanan yumurtalar gün boyu kapı kapı gezen çocuklara dağıtılır, yumurta tokuşturma oyunu oynanır. Bunların dışında eş dost akraba ziyareti yapılır akşam olunca ateş yakılır, ateş üzerinden atlanır ve halaylar çekilir (Şekil 3.40.).

Şekil 3.40. İğdır'da Nevruz Kutlamaları.

Ağrı Dağı Kültür ve Doğa Festivali: Her yıl 24-25 Mayıs tarihleri arasında Ağrı Dağı Korhan yaylasında yapılan bir festivaldir. Bu festivalde İğdır halkı kendi örf ve

adetlerini, sanatlarını, kültürlerini yaşatmakta ve sergilemektedirler. Zengin bir içeriğe sahip festivale Iğdır'da yaşayan farklı kültürlere sahip bütün yerel halkla birlikte yurt içi ve yurt dışından gelen sanatçı ve folklor grupları katılmaktadır [30].

Kayısı Festivali: Her yıl temmuz ayı içerisinde kayısıların olgunlaştığı dönemlerde gerçekleştirilmektedir (Şekil 3.41.). Bu festivalin amacı Iğdır'da üretilen kaysıları tanıtımını yapmaktır. Festivale yurtiçi ve yurtdışından birçok katılım sağlanmaktadır. Festivalde Iğdır kayısı sergilenmekte ve kayısı en iyi olanlara ödüller verilmektedir [30].

Şekil 3.41. Iğdır'da Kayısı Festivali.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Son yılların gözde sektörlerinden biri olan turizm sektörü içerisinde, ekoturizmin payı ve önemi hızla gelişmektedir. TURSAB raporlarına göre doğa ve macera Turizmi 2014 yılında yüzde 20-30 büyüme rakamları ile nerdeyse turizmin yerini 2020 yılında ekoturizm faaliyetleri alacaktır. Bunun yanında ekoturizm kavramı Türkiye Cumhuriyeti Hükümet programlarında Türkiye 2023 Turizm Stratejilerinde TURSAB raporlarında sıkça yer verilmektedir [31].

Iğdır ili sahip olduğu coğrafi özellikler ve ikliminden dolayı güçlü bir ekoturizm potansiyeline sahiptir. Fakat bu bölgenin sahip olduğu turizm potansiyelini yeterince değerlendirmedeği görülmektedir.

Iğdır ili sanayileşmeden nasip almamış, harika doğası ve kültürel değerleri ile ekoturizm de yükselen bir değerdir. Görüldüğü üzere ekoturizm de ciddi bir potansiyele sahip olan Iğdır'ın maalesef ekoturizm potansiyeli bilinmemektedir. Ekoturizm en azından endüstriyel ve finansal üretimi az olan ilin ekonomisi için yaşamsal bir rol üstlenebilir. Iğdır ilinin sahip olduğu ekoturizm potansiyeli, ekolojik dokuya zarar vermeden turizm olanakları değerlendirilerek, ulusal ve uluslararası alanda tanıtma çalışmaları artırılmalıdır.

Bu çalışmalar sonucunda; Iğdır'da farkındalık çalışmaları yapıldığı, ekoturizm potansiyeli tanıtıldığı takdirde Iğdır hem Doğu Anadolu bölgesinin hem de Türkiye'nin önemli ekoturizm bölgesi olacağı öngörülmektedir.

Öncelikle Iğdır ili üç ülkeye komşu olma özelliği ile önemli bir konuma sahiptir. Ayrıca İran, Doğubayazıt, Kars, Erzurum, Erzincan üzerinden Anadolu'ya giden ipek yolunun da Iğdır'dan geçmesi ve Türkiye'nin en yüksek dağı olan Ağrı Dağı'nın büyük bir bölümünün il sınırlarında olması ilin önemli özelliklerindedir. İlde 6 adet konaklama oteli bulunmaktadır bu oteller 617 yatak kapasiteli 293 adet odadan oluşmaktadır.

Büyük bir bölümü Iğdır sınırlarında bulunan Ağrı Dağı dağcılık sporu yapanların aradığı tüm özelliklere sahip ve Iğdır ve Aralık ilçesinden gelen asfalt yollarla ulaşımı kolaydır. Özellikle bu volkanik dağın tanıtımının daha iyi yapılarak ekoturizmle entegre edilmesi ilde turizmin ekonomik getirisini önemli ölçüde artıracaktır. Diğer

taraftan kış ayının fazla soğuk olmaması ve ilde hava alanının olması turizm faaliyetlerinin her mevsim yapıla bilmesine imkân sağlıyor. Görüldüğü üzere ilde var olan dağ turizmi potansiyelini daha da geliştirerek ekoturizm faaliyetleri ile birleştirildiğinde ilin turizm getirisini ciddi anlamda büyütecektir.

Iğdır ilinin turizm potansiyelli alanları.

- a- Iğdır'da bulunan Serdabulak yaylası, Çıyrıklı Köyü, Süreyya Çeşmesi ve Tuzluca İlçesinin köyleri yayla turizmi için potansiyeli yüksek yerlerdir.
- b- Korhan Yaylası, Bulakbaşı ve Çıyrıklı Köyü, Süreyya Çeşmesi, Gökkuşağı Tepeleri ve Tuzluca ile Aralık İlçelerinin köyleri kuş gözlemciliği ve foto safari için potansiyeli yüksek yerlerdir.
- c- Ağrı Dağına tırmanış ve dağcılık için Iğdır ili çıkış rotaları potansiyeli yüksek yerlerdir.
- d- Aras ve karasu sazlıkları ile Küp Gölü ve Çevresi atlı doğa yürüyüşü için potansiyeli yüksek yerlerdir.
- e- Ağrı Dağı Serdar Bulak Yaylası da yamaç paraşütü yapıla bilecek yerlerdir.

Turizm Potansiyelinin Geliştirilmesi;

- Tüm paydaşların turizmin gelişiminde rol alması, koordinasyonun sağlanması ve görüşlerinin alınması.
- Destinasyon kaynaklarının ve turistik ürün yönetiminin geliştirilmesi ile markalaşmanın hedeflenmesi, tanıtım ve pazarlamanın artırılması.
  - Planların uygulanmasında Iğdır ilinin kültürel ve doğal kaynaklarının koruması ve ziyaretçi yönetim kriterlerinin belirlenmesi ile sürdürülebilir yönetimin sağlanması.
  - Ekoturizm yatırım projeleri için teşviklerin artırılması.
  - İlçelerdeki yerel halkın kalkınmasında ekoturizmin öne çıkarılması.
  - Yapılan ekoturizm faaliyetlerinin etkilerinin ve sürdürülebilirliğinin izleme ve değerlendirilmesinin yapılması.

Iğdır ilinde yapılabilecek ekoturizm faaliyetleri; Doğa yürüyüşü, dağcılık, foto safari, bisiklet turizmi, yaban hayatı (bitki ve hayvan) gözlemciliği, kuş gözlemciliği, yamaç paraşütü, piknik, köy evi yaşantısı, akarsu turizmi, botanik turizmi, atlı doğa yürüyüşü, çevre ziyaretleri, belgesel yapımı, çiftlik turizmi, yayla turizmi, mağara turizmi, festival turizmi gibi faaliyetlerdir.

Iğdır ilindeki doğa yürüyüş güzergahları daha ayrıntılı bir şekilde belirlenmeli, bu güzergahların zorluk derecesine göre yürüyüş rehberleri ve haritaları hazırlanmalıdır.

İlde yerel halka ekoturizm algısını daha iyi anlatılmalı, yerel halk ve turizm paydaşlarıyla birlikte sürdürülebilirlik kavramına uygun kapsamlı bir turizm yönetim stratejileri belirlenerek turizm master planı yapılmalıdır. Bu turizm planı hazırlanırken

ilin taşıma kapasitesi belirlenmeli, doğal alanlar korunmalı ve yapılacak tesislerin doğal alanların dışına yapılmamalıdır. Planın gerçekçi, rekabetçi ve özgün olmasına özen gösterilmeli, ekoturizme ekonomik katkı sağlayacak gıda, taksi, araç kiralama, el sanatları vb. ürünler yerel girişimcilerden karşılanmalıdır.

Iğdır'ın ekoturizm potansiyeli olan kültürel zenginliği, tarihi çekicilikleri ve doğal güzelliklerinden istifade edilmelidir. Ekoturizm pazarında önemli bir yeri olan doğa turizmi ekoturistlere sergilenmelidir. Doğanın içinde ve doğal yaşamı isteyen turistler için kırsal kesimlerdeki köy hayatında zaman geçirme imkânı sağlanmalı, bölgeye özgü olan gelenekler (düğün, cenaze merasimleri, Nevruz bayramı vb.) ön planda sunulmalıdır. Bunun yanında turistler için gerekli tedbirler alınmalı ve gerekli ortamlar oluşturulmalıdır.

Yapılan planlamalar bölgeye gelen turistlerin beklentilerine uygun olmalıdır. Bu planlar bütüncül bir plan olmalı; çevresinin sahip olduğu doğal güzellikler, tarihi, kültürü, sosyo-ekonomik kaynakları ve ekoturistler bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Yine ekoturizmin sürdürülebilir olabilmesi için piyasa talepleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Iğdır ilinin ekonomik ve turizm açısından gelişmemesindeki sorunlardan biri ulaşım ağlarının gelişmemesi, yollarının yetersizliğidir. Bu bölgede Turizm gelişimi için özellikle kırsal kesimlerdeki ulaşım geliştirilmeli ve ilin ulaşımının daha da kolaylaştırılmasıdır.

İlin Azerbaycan, İran ve Ermenistan'a sınır olması avantaja dönüştürülmeli, büyük tur acentalarıyla bağlantı kurularak kısa ve uzun vadeli turların düzenlenmeli, farklı kültürlerin şehrimize gelmesi sonucunda kültür ve doğa turizmine uygun festivaller yapılmalıdır. Ayrıca yöre halkının turizmi anlaması ve benimseye bilmesi için turizm ve çevre konularında eğitim verilmeli, turizmin sürdürülebilir ve gelişmesi için teşvik edilmelidir. Bölgenin tarihi, kültürel öğeleri korunmalı, doğasına ve tarihine uygun turistik tesisler yapılmalıdır.

Bölgede belediye ve valilik tarafından hazırlanmış olan turizm haritaları daha çok geliştirilmeli, farklı ekoturizm türlerine uygun örneğin kuş gözlemciliği, fotosafari, botanik gezileri, yayla turizmi vb. için haritalar hazırlanmalıdır.

Iğdır Ovası'nın güneyindeki Ağrı Dağı eteklerinde bulunan köyler ve yaylalar doğa manzarasıyla ilgi çekici bir özelliğe sahiptirler. Bu köylerin yollarında bisiklet turizmi, atlı doğa yürüyüşü, foto safari faaliyetlerini gerçekleştirilecekleri parkur alanları ayarlanabilir, yöre halkına ekonomik destek sağlayabilecek yöreye uygun ev pansiyonculuğu geliştirilebilir. Bu bölgelerde otantik ve organik pazarlar kurulmalıdır.

Iğdır üniversitesi turizm fakültesinde eğitim gören öğrencilerle mezun olan turizmciler Iğdır'ın eğitilmiş turizm personeli ihtiyacını karşılayabilecek potansiyelindedir. Bunun için üniversitedeki turizm fakültesiyle bağlantıya geçilerek yönlendirilmesi ve bu bölgede iş imkânı sağlanmalıdır.

Bölgenin taşıma kapasitesi belirlenmeli, yapılacak ekoturizm faaliyetlerinde ilin tarihi dokusu, kültürel değerlerinin bozulmaması ve yerel halkın günlük hayatını etkilememek için bu kapasitenin aşılmasına dikkat edilmelidir.

Iğdır Tuzluca İlçesinde bulunan Tuz Mağaralarında, Iğdır Üniversitesi tarafından 12 dönümlük araziye yapılması planlanan "*Tuz Terapi Merkezinin*" çalışmalarına hız verilmelidir. Ekoturizm potansiyeli yüksek olan Tuzluca ilçesinin konaklama alanı yetersiz olup yöre bu alan da geliştirilmelidir.

Iğdır'ın turizm markası olabilmesi için bölgede markalaşma teşvik edilmeli, özellikle Iğdır kayısı ve Tuzluca ilçesinde üretilen organik kaya tuzunun marka değeri artırılmalı, Türkiye ve dünyada daha çok tanıtımının, reklamının yapılması sağlanmalıdır. Tarımsal alanları ile zengin olan bölgede yöre halkının organik tarımla uğraşmaları konusunda teşvik edilmeli, bu bölgenin coğrafi özelliklerine de uygun olan meyvecilik, bağcılık, tahıl üretiminin daha kaliteli ve doğal yapılarak ekonomik faaliyetlere katkısı artırılmalıdır. Bu sayede bölgeye gelen turistlere daha çok doğal ortamda yetiştirilmiş yöreye özgü yiyecekler ikram edilmiş olur.

Bu bölgede ekoturizm çeşitlendirilmesine yönelik yapılacak yatırımlar desteklenmelidir. Bölgede yapılacak tesisler ve altyapı uluslararası standartlara uygun olmalı, bölge özellikle sağlık turizminde (*Tuz Terapi Merkezi*) önemli bir destinasyon haline getirilmelidir.

Yüksek değerlere sahip olan doğal ekolojik yerler iyi eğitilmiş, uzman ekoturistlere hitap etmektedir. Bu bölgede dağ turizminin geliştirilmesi sağlanmalıdır.

Bütün bu turizm faaliyetleri için genel hedefler belirlenmeli, turizimden beklenen faydalar, roller belirlenmeli, hangi gruplara hitap edileceği, bu grupların ihtiyaçlarının belirlenmesi ve ne düzeyde ihtiyaçların karşılanacağı değerlendirilmelidir. Tüm paydaşlarla iş birliği yapılmalıdır. Bu konularda ortak hedef ve amaçlara ulaşa bilmek için ilgili paydaşlarla Valilik, Kaymakamlıklar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, Iğdır Belediyesi, İl zel İdaresi, Iğdır niversitesi, zel sektör vb. iş birliği yapılmalıdır.

Tüm bunlar yapılması keşfedilmeyi bekleyen Iğdır ilini, bölgenin önemli bir ekoturizm merkezi haline getirecektir.

REFERANSLAR

1. Iğdır Kültürü. Iğdır Belediyesi Kültür yayınları Iğdır; 2006. No:1,
2. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar 13.Bölge Müdürlüğü Iğdır Şube Müdürlüğü. Iğdır Doğa Turizm Master Planı. Iğdır; 2013.
3. Iğdır Kültür ve Turizm Envanteri. Iğdır Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yayınları. Iğdır; 2009; No:1
4. Acar Z, Iğdır Turizm Rehberi. Iğdır Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yayınları. Iğdır; 2006.
5. <http://www.igdir.bel.tr/page.php?kat=117&altkat=109&konumid=2&id=492>
6. Karaoğlu M, Iğdır Yöresi Topraklarının Erozyon Açısından Değerlendirilmesi. Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi; 2012. 2(1), 23-30.
7. Türkoğlu M, 2006, Iğdır'ın Biyoçeşitliliği ve Doğadaki Besin Zinciri. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü yayınları. Ankara; 2006.
8. <http://www.igdir.gov.tr/kultur-ve-turizm>
9. <https://igdir.tarimorman.gov.tr/Menu/20/Ilimiz>
10. <https://www.nufusu.com/il/igdir-nufusu>
11. <https://www.enerjiatlas.com/sehir/igdir/>
12. <https://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Bolgeler/18Bolge/Il/ler/>
13. Şengöz Ş, 2018, Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Dikili'nin Ekoturizm Potansiyelinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İzmir; 2018
14. <https://www.atlasdergisi.com/kesfet/gezi/zirvelerin-topraklari-igdir.html>
15. <http://www.igdirkulturturizm.gov.tr/TR-55717/agri-dagi.html>
16. <http://www.tuzluca.bel.tr/page.php?kat=53&altkat=0&konumid=1&id=8>
17. Türkoğlu M, Şekercioğlu Ç, Iğdır'ın Kuşları. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü yayınları. Ankara;2017. 15.
18. <https://www.nkfu.com/serdarbulak-yaylasi-nerededir-hakkinda-bilgi/>
19. <http://www.tuzluca.bel.tr/page.php?kat=53&altkat=0&konumid=1&id=9>
20. <https://www.memurlar.net/haber/848886/>
21. Güner İ, Tuzluca Kaya Tuzlası. Doğu Coğrafya Dergisi; 2000. 18 (324-347): 31-47.
22. <http://www.hurriyet.com.tr/seyahat/igdirdaki-koroglunun-eyvani-turizme-kazandirilacak-40877402>
23. <http://www.igdir.gov.tr/bisikletle-zirve-tirmanisi>
24. <https://ersindemirel.blogspot.com/2013/09/igdir-parkurlari.html>
25. <http://agridagi.tabiat.gov.tr/>
26. <http://www.hurriyet.com.tr/seyahat/yazarlar/nurgul-buyukkalay/doganin-en-comert-davranislarindan-biri-buyuk-kanyon-grand-canyon-40620733>
27. <https://www.facebook.com/search/ekoturizm>
28. <https://emlakkulisi.com/guncel/aras-nehri-nerede/853698>
29. https://www.yeniasya.com.tr/kultur-sanat/elde-hali-ve-kilim-dokuma-gelenegi-igdir-da-yasatiliyor_490550
30. <https://resmitatiller.net/igdir-festival-ve-etkinlik-takvimi/>
31. <https://www.tursab.org.tr>
32. Buyruk H, Tarihi ve Kültürel Varlıklarıyla Iğdır. Iğdır Belediyesi Kültür yayınları; Iğdır.2006.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı
Doğum Tarihi ve Yeri
E-posta
Lisan
Yönetimi Bölümü, 2006.

: Bilge BÜYÜKHAN ÇATAK
: 30.06.1981- Tuzluca
: bilge.buyukhan.catak@ikc.edu.tr
: Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi Kamu